

III.

A COLLEGIUM BIRODALOM LÉPTÉKŰ ÜGYEK
SZOLGÁLATÁBAN

1911–1918

LE COLLÈGE AU SERVICE DE LA POLITIQUE
DE L'EMPIRE AUSTRO-HONGROIS

DE 1911 À 1918

A Collegium Ménesi úti palotáját hivatalosan 1911. október 26-án avatták fel. A „palota” hűen tükrözte az internátus megváltozott helyzetét: a kultuszminisztérium ugyanis fontos állami, birodalmi léptékű feladatokat vállalását is elvárta tőle. A kultúrdiplomáciai küldetést bizonyítja az 1912-től működő német lektorok kiválasztásának a módja, illetve a Collegiumba delegált bosnyák és török hallgatók számára alapított ösztöndíjak miniszteri indoklása.

Az új épület a megnövekedett hallgatói létszám miatt az internátus képzési rendjére is hatott. Az egykor növendékekből lett tanárok jelentéseikben „új Collegium”-ként írnak a megváltozott intézetről.

Az első világháború kitörése ugyancsak jelentős kihívásokat támasztott a Collegiummal szemben. Már az 1914/1915. tanévben 32 beteg katonát szállásoltak el az épületben, 1916/1917-ben pedig erdélyi menekült családok számára nyújtott menedéket. A növendékek túlnyomó többsége frontszolgálatot teljesített, 1918-ban tértek vissza nagyobb létszámban, tömeges szabadságolásuk azonban túlsúfoltságot eredményezett. Sokan közülük lélektani okok miatt nem tudtak visszailleszkeszteni a polgári életbe. A collegiumi tanulmányok folytatását nehezítették a romló gazdasági feltételek és a politikai változások is.

L'inauguration solennelle du palais du Collège Eötvös, rue Ménesi, eut lieu le 26 octobre 1911. Ce palais illustre bien le changement de statut de l'internat : désormais, le ministère de la culture y verra un levier essentiel de son action et le Collège sera amené à jouer un rôle d'importance dans la politique culturelle de l'Empire austro-hongrois. La présence de lecteurs germanophones au Collège, ainsi que l'existence de bourses ministérielles destinées aux étudiants bosniaques et turcs, témoignent de la mission remplie par l'établissement en matière de diplomatie culturelle.

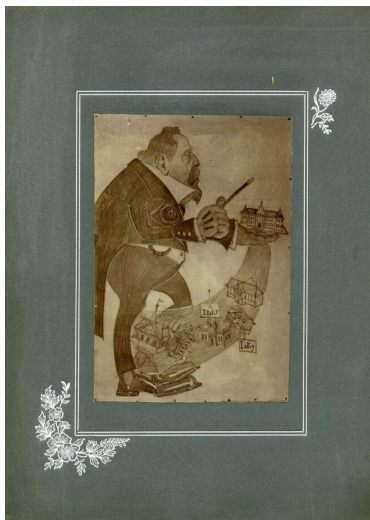
Le nouveau bâtiment permettait d'accueillir plus d'élèves. Cette hausse du nombre d'étudiants entraîna une transformation du système des études au Collège Eötvös. Les professeurs, pour la plupart des anciens élèves, mentionnent ce changement dans leurs comptes rendus de cours et parlent du « nouveau » Collegium.

Avec le déclenchement de la Première Guerre mondiale, le Collège dut répondre à des défis majeurs. Dès l'année académique 1914/1915, il accueillit 32 soldats malades. Au cours de l'année suivante, il abrita des familles de réfugiés venues de Transylvanie.

La grande majorité des élèves avait été envoyée au front. En 1918, quand ils revinrent au Collège Eötvös à la suite des démobilisations massives, ils se retrouvèrent dans un bâtiment bondé. Cependant, après les années de guerre, nombre d'entre eux ne purent jamais réintégrer la vie civile. De plus, le contexte économique et politique de l'après-guerre ne favorisait guère la reprise d'études supérieures.

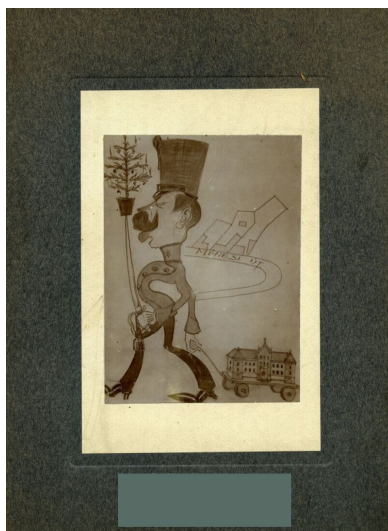
44. (III/24) Alpár Ignác építész és díjnyertes épületei, tenyerében a legújabb „mű”, az Eötvös Collegium (korabeli karikatúra, készítője ismeretlen)

(III/24) Bâtiments conçus par l'architecte Ignác Alpár, qui tient dans la main la maquette de son œuvre la plus récente, le Collège Eötvös (caricature d'époque, anonyme)



45. (III/25) Korabeli karikatúra a Collegium átadásáról – 1910 karácsonyán vették birtokba a hallgatók az épületet (a rajzoló ismeretlen)

(III/25) Caricature d'époque sur l'inauguration du Collège – les élèves prirent possession du bâtiment à Noël 1910 (Dessinateur inconnu)



46. (III/26) Csoportkép a Collegium kertjében

(III/26) Photo de groupe dans le jardin du Collège



47. (III/27) Az Eötvös Collegium tanárai 1911-ben

(III/27) Les professeurs du Collège Eötvös en 1911



48. (III/28) A Collegium épületének bokrétaünnepé 1909-ben

(III/28) Pose solennelle du bouquet final en haut du nouveau bâtiment du Collège en 1909



49. (III/29) A Collegium „Ménési úti palotája” 1911-ben

(III/29) Le « palais rue Ménesi » : le Collège en 1911



50. (III/30) A Collegium épületének felavatása. 1911. október 26.

(III/30) L'inauguration du bâtiment du Collège le 26 octobre 1911.



51. (III/31) Gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter levele Eötvös Loránd curatorhoz bosnyák és török diákok ügyében. Budapest, 1910. november 29. MDKL 82. doboz 161/1. dosszié. (A következő oldalon)

(III/31) Lettre du Comte János Zichy, ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au curateur Loránd Eötvös au sujet d'étudiants bulgares et turcs. Budapest, le 29 novembre 1910, MDKL, boîte 82, dossier 161/1. Voir page suivante)

A vallás- és közoktatásügyi miniszter annak érdekében létesített ösztöndíjas helyeket bosnyák és török hallgatók számára a Collegiumban, hogy magyarbarát értelmiségieket képezzenek a Monarchia balkáni terveihez. A Collegium helyzete 1911 után megváltozott: birodalmi léptékű ügyekben kapott kitüntetett szerepet.

Le ministre de l'Instruction Publique et des Cultes assura des places de boursiers au Collège pour des étudiants bulgares et turcs en vue de faire d'eux des intellectuels hungarophiles, prêts à soutenir les ambitions de la Monarchie dans les Balkans. Cette mesure illustre le fait que la situation du Collège changea en 1911 : un rôle particulier dans la diplomatie culturelle internationale lui sera confié.

100663 szám.

Nagyméltóságú Báró, Curátor Ur!

A miniszterelnök ur és a kereskedelemügyi miniszter ur azzal a kéréssel fordultak hozzám, hogy a collegiumban a bosnyák ifjaknak szánt ingyenes helyek számát a legközelebbi iskolai évtől kezdve 10 helyben állapítsam meg, a mennyiben pedig ezen ingyenes helyekre különösen eleinte elegendő számú bosnyák ifju nem pályáznék, úgy az így be nem tölthető helyeket törökországi mohamedán főiskolai hallgatóknak ajánljam fel.

Teljes mérvben méltányolván azon kiválóan fontos szempontokat, melyek felette kívánatossá teszik, hogy az annectált tartományok valamint a fajrokon török nemzet intelligentiájának minél nagyobb része magyar főiskolákon magyar környezetben nyerjen kiképzést, úgy határoztam, hogy 1911 évi szeptember hó 1-vel kezdődőleg a "Bárá Eötvös József Collegiumban két állami teljesen ingyenes hely bosnyák egy állami teljesen ingyenes hely pedig a törökországi mohamedán ifjak részére-amennyiben arra alkalmas ifjak jelentkezni fognak- tartassék fenn.

Miután erről Nagyméltóságodat a két pályázati hirdetmény másolatainak megküldése mellett tudomás és további szives eljárás végett tisztelettel értesitem, egyuttal megjegyzen, hogy a közös pénzügyminiszter Urat a bosnyák tartományi kormány megfelelő uta-

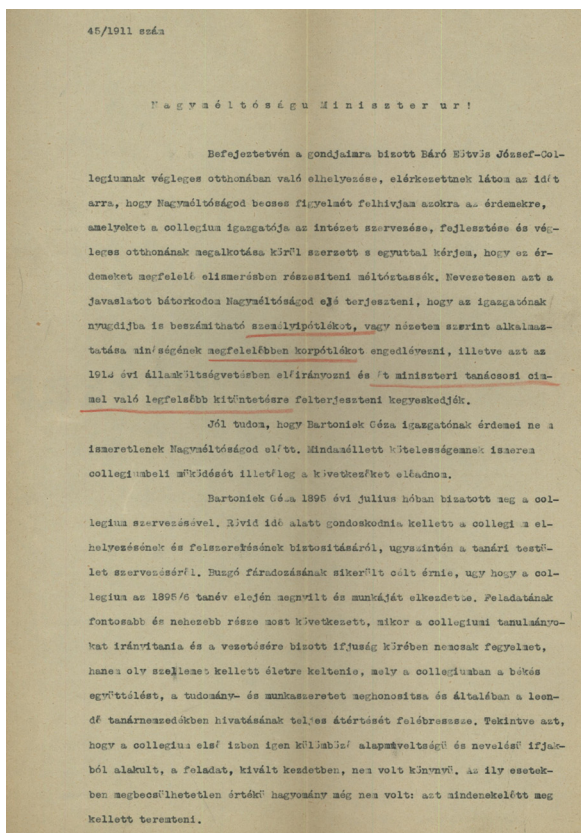
Nagyméltóságú

Bárá E Ö T V Ö S L Ó R Á N D tud. egyetemi tanár urnak, mint a "Bárá Eötvös József Collegium" Curátorának,

Budapest.

52. 45/1911. Eötvös Loránd levele Zichy János kultuszministerhez Bartoniek Géza miniszteri tanácsossá történő kinevezéséről. Budapest, 1911. május 2. MDKL 38. doboz 63. dosszié

45/1911. Lettre de Loránd Eötvös au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes János Zichy, à propos de la nomination de Géza Bartoniek au poste de conseiller ministériel. Budapest, le 2 mai 1911, MDKL, boîte 38, dossier 63

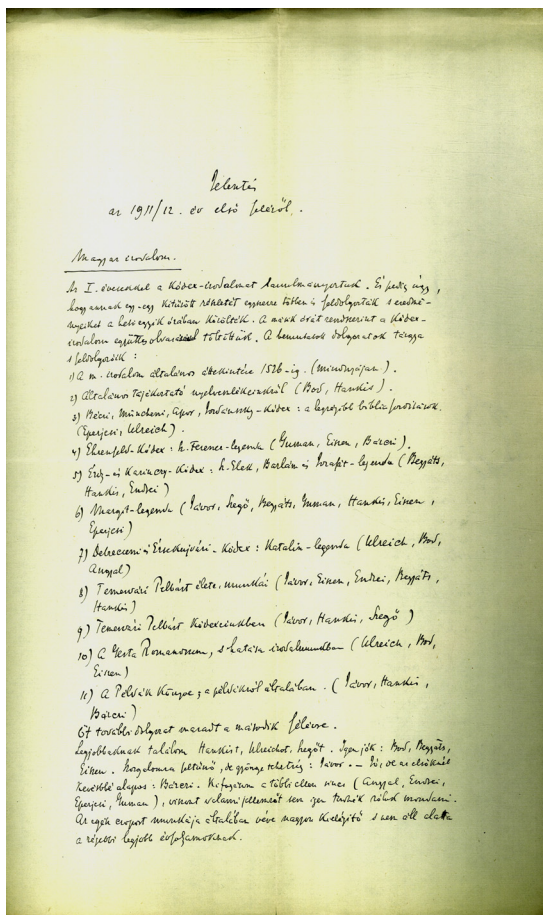


Eötvös Loránd felterjesztésben kérte, hogy a minisztérium ismerje el a Collegium főiskolai jellegét, illetve adományozzon Bartoniek Géza részére minisztertanácsosi címet, mert az nagyobb tekintélyt kölcsönöz az igazgató számára. A VKM teljesítette a kérést, így a Collegium elérte a háború előtti működésének csúcspontját: főiskolai jellege az igazgató magas társadalmi elismertségén keresztül is kifejezésre jutott.

Dans sa note, Loránd Eötvös avait demandé au ministre d'accorder au Collège le statut d'école supérieure et de confier à Géza Bartoniek le titre de conseiller ministériel. Cette demande obtint une réponse favorable. C'est dans cette période d'avant-guerre que le Collège bénéficia de la plus grande reconnaissance de la part des autorités. Son statut d'école supérieure conférait à son directeur une grande considération sociale.

54. (III/32) Horváth János jelentése magyar és francia csoportok munkájáról. Budapest, 1911. december 18. MDKL 52. doboz 101/1/a. dosszié

(III/32) Compte rendu de János Horváth sur le travail des groupes d'études de hongrois et de français. Budapest, le 17 mai 1911, MDKL, boîte 52, dossier 101/1/a



55. (III/33) 62/1912. Eötvös Loránd felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a német nyelvi lektorok kiválasztásáról. Budapest, 1912. július 28. MDKL 47. doboz 84/b/3. dosszié. (A következő oldalon)

(III/33) 62/1912. Note de Loránd Eötvös au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au sujet des lecteurs de langue allemande. Budapest, le 28 juillet 1912, MDKL, boîte 47, dossier 84/b/3. (Voir page suivante)

64/1018 szám

Magyar éltetőágyú miniszter ur!

Miután a Német Német-Collectio a német nyelv istentelbe tanítására két nyelvtanár alkalmazását hozta Magyar-éltetőágyú előtt javaslatba, egyúttal bejelentette, hogy fontos okokból osztrák tanárokat alkalmazását tartja kívánatosnak.

Magyar-éltetőágyú kezves volt a két tanár javaslat-adását a collectio rendelkezésére bocsátani. Aszerint is, ahelyre a f. évi államköltségvetés törvényére emelkedett, később utasítás azal a cíllal, hogy a tanárokat készenléteinek legelőszertűb sódosatairól írásbeli uton más régebben megintuott tárgyalásokat elő szóval fel- tathassan.

Későbbben az volt a terv, hogy a tud. egyetemi seminariuum vesztőinek kiképzésére szolgáló ki a sándorokat oly fiatal doctoreskóiról, kik néhány éves kiképzés tudományos munkának kívánnak eszentelni a annak révén tudományos pályára elő- késsélni. A jelenlegi doctores magnificus, Dr. Rodica Oswald tanár, a Historisches Institut egyik asszisztensének vesztője, seminari- umnak egyik fiatal tanárját asszisztens ajánlotta, ki történelmi tanul- mányai érdekében magyarul kíván meg tanulni. Az illető Magyar-éltetőágyú közlésével alkalmasa van már a collectiohoz és igen szép al- karral és nagy eredményre várni a red kisított becsület.

Mintuott a tőbi seminariuum vesztői, lemagyaros késségek ellenre nem bírnak megfelelő tanterv ajánlani, egy régebi- bi tervnek megfelelőleg az osztrák kiképzésügyi minisztérium ille- tőkes ügyosztályvesztőjéhez fordultan, hogy magánaton megtudja, na- lenne-e lehetőséges osztrák állami szolgálatban levő tanárokat ugyan- olynan felvételek mellett a collectio számára kiképzéseni, mint az a

A francia lektorok mintájára 1912-től német lektorokat is meghívtak az intézetbe: Ernst Modeln történész volt, így segítette Madzsar Imre munkáját, Hugo Kleinmayr pedig modern nyelvi filológus. Ress Imre mutatott rá arra, hogy az I. világháborúig azért volt mindkét német lektor osztrák, mert az államjogi vitákban a magyar fél rendre kulturális engedményekkel próbálta az osztrák felet saját álláspontjának megnyerni. A német nyelvi lektorok honoráriumuk szerényebb volt a franciáknál. A franciák 1908-tól évi 4800 koronát kaptak szolgálataikért, az osztrákok viszont előbb 3600-at, majd 1914-től 4000-et. A francia lektorok működése azonban 1914–1920 között szünetelt, helyettesítésüket francia szakos modern nyelvi filológusok látták el.

Dès 1912, à l'instar des lecteurs français, des lecteurs germanophones furent également invités : Ernst Modeln et Hugo Kleinmayr furent les premiers. Modeln était historien et il put ainsi aider Imre Madzsar dans son travail. Kleinmayer lui, était spécialiste de lettres modernes. Comme Imre Ress l'expliqua plus tard, la partie hongroise essayait d'obtenir gain de cause auprès des Autrichiens dans des conflits de droit constitutionnel avec des concessions dans le domaine culturel. La rémunération des lecteurs de langue allemande était moins importante que celle de leurs collègues français, dont le service fut récompensé dès 1908 de 4800 couronnes par an, tandis que les lecteurs d'allemand durent se satisfaire dans un premier temps de 3600 couronnes et, à partir de 1914, de 4000 couronnes. La succession des lecteurs français s'interrompt cependant en 1914 pour ne reprendre qu'en 1920. Pendant ces années-là, leur remplacement était assuré par des spécialistes de lettres françaises.

56. Gyomlay Gyula szakjelentése a latin és görög szakosokról az 1911/1912. tanévben. Budapest, 1912. május 29. MDKL 52. doboz 101/1/a. dosszié. *(A következő oldalon)*

Compte rendu de Gyula Gyomlay sur les élèves de lettres classiques de l'année académique 1911/1912. Budapest, le 29 mai 1912, MDKL, boîte 52, dossier 101/1/a.
(Voir page suivante)

Az új épületbe való átköltözés bizonyos szempontból jelentős kihívások elé állította az intézmény képzési rendszerét: a megnövekedett hallgatói létszámok miatt a tanárok jelentéseikben túlterheltségre, az elmélyült munka hiányára panaszkodtak. Gyomlay Gyula már 1912 májusi tanári jelentésében javasolta, hogy a folyamodvány elbírálása helyett a személyes elbeszélgetés legyen a felvételi alapja. A javaslatot azonban a tanári kar ekkor még nem tárgyalta érdemben.

Dans une certaine mesure, le déménagement dans un nouveau bâtiment fut un véritable défi pour tous les membres de l'équipe enseignante du Collège : dans leurs comptes rendus, les professeurs se plaignirent de surmenage et de l'impossibilité d'un travail approfondi dû à l'augmentation du nombre des élèves. Dès son compte rendu de mai 1912, Gyula Gyomlay proposa de ne plus admettre les candidats au Collège en fonction de leur dossier de candidature, mais de les soumettre à un examen oral. Sa proposition ne fut alors toutefois pas vraiment prise en considération par l'assemblée des professeurs du Collège.

Összejelentés

a III. éves görög szakos és az I. éves latin-görög szakos növendékekről az 1911/2. tanévben.

I. A múlt évi II.-éves növendékek közül, kik az alapvizsgálatig görögül is tanultak, az alapvizsgálat letétele után csak négyen, nevé szerint Horváth Endre, Bányai Péter, Weisberger Ede és Fál Kálmán maradtak meg a classica-philológiai szak mellett. A többiek: Tolnai Dező, Kárdos Lajos, Jatkó Kálmán és Illés Gyula magyar philológusként készültek, s így csak mint „beneficentis auctoribus” jelentek meg a heti egy-egy órában; Miskolczi Gyula pedig, a ki historicusnak készült, végképpen kivált a csoportból. A tanulók elvégzésében természetesen a görög szakosok igényeiket kellett alkalmaszfélekben; olvastak, mint rendszeren, az I. felében a legnehezebb prózai auctorokból, Thukydidesből, a sicitiai hadjárat történetét, a II. felében pedig a még nehezebb költeményekből, Aeschylusnak, Agamemnon és tragédiáját, a remélhetőleg minden állítható esélyességével megfelelőleg rigószóval minden figyelemmel a görög nyelvbeli előadás jellemző sajátosságaira koncentrálnak.

A görög szak mellett megmaradt négy növendéknek fejlődését és előmenetelét — melyben különben maguknak a kollégiumi tanulmányok döntő részét nem tulajdonították — az évfolyamán is követték, sőt részben jóval jelképeztem. Legkíválthatóbbul most már minden tekintetben Horváth Endre bizonyult. Bányai egy egyetemi pályázatban való részvételével a II. felében minden egyéb munkáját elvonta, de tehetség és tudás dolgában ő is kiváló, míg Weisbergert és Fáltól csak annyit mondhatok, hogy ők is rövid szakemberek és tanároknak igérkednek, s a szokott középmelettel mindenestül ők is megjárják.

A nem görög szakos philológusként az órákon való rész-

57. (III/34) 36/1903. Eötvös Loránd levele a Collegium tagjaihoz az alap- és szakvizsgák eredményeit illetően. Budapest, 1903. május 30. MDKL 51. doboz 97/1

(III/34) 36/1903. Lettre de Loránd Eötvös aux membres du Collège au sujet des résultats aux examens de base et à l'agrégation. Budapest, le 30 mai 1903, MDKL, boîte 51, dossier 97/1

A Collegium működésének korai időszakában a tanári értekezleteken gyakran napirendre kerültek a hallgatók gyenge alap-, illetve szakvizsgai eredményei, esetleg a vizsgaelhagyások. Eötvös Loránd többször megfeddte a hallgatóságot. 1903-ban Szőke Sándort név szerint is kiemelte: mivel nem tudott kellően komoly érvet felhozni az alapvizsga előli kitérésére, veszélyeztette az intézet hírnevét. Szőke klasszika-filológus volt, Szabó Dezső önéletírásából tudjuk, hogy 1904 márciusában öngyilkosságot követett el a Duna partján, mert nagyon félt az alapvizsgától. A rossz eredmények a felvételi alapelvekre is hatással voltak: másodévesnél idősebb egyetemi hallgatókat ezt követően csak kivételes esetben vettek fel a Collegium tagjai közé. Az első- és másodéves hallgatók esetében ugyanis a collegiumi munkamódszerek megfelelő tanulmányi előmenetelt eredményezhettek, míg az idősebeknél ez kétséges volt.

Dans la première période du fonctionnement du Collège, les faibles résultats des élèves aux examens de base ou à l'agrégation, ainsi que l'absentéisme aux examens étaient des sujets de discussion fréquents. Loránd Eötvös réprimanda les élèves à plusieurs reprises. En 1903, il mentionna même le cas particulier d'un élève, Sándor Szőke qui, ne pouvant pas s'expliquer sur son absence à l'examen de base, avait mis en danger la bonne réputation de l'établissement. Szőke était un étudiant en lettres classiques, dont nous savons, grâce aux écrits autobiographiques de l'écrivain Dezső Szabó lui aussi collégien, qu'il se suicida en mars 1904 sur la rive du Danube, tellement il avait peur de l'examen de base. Ces faibles résultats entraînèrent un changement dans la procédure d'admission au Collège : à partir de là, les étudiants des années supérieures (troisième ou plus) n'eurent accès au Collège que dans des cas exceptionnels. En effet, pour les étudiants entrés au cours des deux premières années d'université, les méthodes de travail courantes au Collège laissaient espérer de bons résultats, ce qui n'était pas assuré chez les plus âgés.



BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF-COLLEGIUM



A Bárány István József Collegium alapítója.

Az ez iri alap- és igazgatókötet befolgas
és eredménye a Kivételre nyitalkozás iránt:

Örömmel veszem tudomásul, hogy a vizsgá-
latok sőt collegiumi kajat közbizonyos
zikkerek sőt eleget kötelesejüket. Sajnos,
hogy egyes vizsgálatok eredménye alul
marad azon a színvonalon, mely a collegium
növekedésük joggal elvárható. És igaz vizs-
kátornak a kötelesej elöl való kitérésnek egy
szekét külön is kell elővennem. Apóke Sándor
Tervei coll. növekedés a vizsgálat elöl kitért.
Az okot, mely őt erre sibiért, nem katarok egy
kondolást arra, hogy igen világos kötelesejüket
igazoljon. I ha az ő esetében még sem alkul-
mazom a megfelelő vizsgát, csakis azért van,
mely minden kötelesejüket vesztve addig ki-

58. (III/35) Katonák és civilek a kerti lépcső alatt. 1916

(III/35) Soldats et civils au pied de l'escalier donnant sur le jardin. 1916



59. (III/36) Háborús idők. Eckhardt Sándor és növendékei. 1916 körül

(III/36) Temps de guerre. Sándor Eckhardt et ses élèves. Vers 1916



60. (III/37) Szabó Miklós és alakulata

(III/37) Miklós Szabó et son unité



61. (III/38) Szabó Miklós a fronton

(III/38) Miklós Szabó sur le front



64. (III/41) Huszti József jelentése a latin és görög szakórákról az 1917/1918. tanévben Budapest, 1918 júniusa. MDKL 52. doboz 101/2/b. dosszié

(III/41) Compte rendu de József Huszti sur les cours de latin et de grec ancien au cours de l'année académique 1917/1918. Budapest, juin 1918, MDKL, boîte 52, dossier 101/2/b

Latin-görög szakórák.

A Collegiumi szakórákat 1918 márc. végén voltam át, már a második egyetemi félév megszakadása után s egy kezdő évet részben megszakasztva a folytonosság szükségese volt. A katonai szolgálattól nem teljesítő növendékekkel s már előzőleg megszakadt anyag további tárgyalását folytattam. Az elő-évek közül latin órán tartak: Szabó Béla, Tóth Ándor, Pálfi László. Targyalnak Vergilius Aeneidét. Mindhármuk szorgalmasan dolgozott. Időközben Tóth Ándor s Pálfi László bevonultak katonának s az órákon egyedül Szabó volt részt. Görög szakor volt előbb az előző anyagból Tóth Ándor, mivel a hiányos nyelvtani ismeretek gyakorlati részéből Xenophon Memorabilia tárgyalom.

A második évfolyamúak közül latinból néhány órán át foglalkoztam Malgusz Plinius-sal. Mivel közvetlenül vizsgálata előtt állt, csak a már végzett anyag áttekintésére s kiegészítésére szorítkoztam. Ugyancsak vizsgálata volt elfoglaltan Mezey József is. A regimentsparancs katonák közül, ha idejüket engedte, Szabó Ándor s Palasovits József részt vettek a közös munkában.

A harmadévfolyamos szabadcsapat tagjai katonák közül Radulovics, Csécs és Mátyas hadnaggyal foglalkoztam.

Les années de la Première Guerre mondiale représentèrent un défi de taille pour le Collège : entre 1914 et 1918, les professeurs de l'établissement déploraient que des élèves doivent abandonner leurs études en raison des combats. Dès février 1918, grâce aux démobilisations massives, un nombre important de soldats rentrèrent enfin, dont quelques-uns ne réussirent toutefois plus à se réadapter complètement à la vie civile.

65. (III/42) 81/1918. Eötvös Loránd felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez 50.000 korona póthitel folyósításáért. Budapest, 1918. november 17. MOL K 636. 85. doboz, 25. tétel, 79. csomó (1920). *(A következő oldalon)*

(III/42) 81/1918. Note de Loránd Eötvös au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes pour lui demander un crédit supplémentaire de 50 000 couronnes. Budapest, le 17 novembre 1918. MOL¹ K 636, boîte 85, article 25, liasse 79 (1920). *(Voir page suivante)*

A világháború a Collegiumtól is komoly áldozatvállalásokat követelt: amellett, hogy a növendékek jelentős része frontszolgálatot teljesített, szigorú takarékosági intézkedéseket kellett bevezetni. Az 1914/1915. tanévben tíz hónapon át 32 beteg katona lábadozott az intézetben, majd az 1916/1917. tanévben az Erdély elleni 1916. augusztusi román támadás miatt 16 menekült családot (összesen 68 főt) szállásolt el a minisztérium az intézet épületében. A menekültek ellátása is jelentősen megterhelte az intézet költségvetését.

La guerre exigea également d'énormes sacrifices de la part du Collège : en plus du fait qu'une partie importante de ses élèves faisaient leur service militaire, des mesures sévères d'économie durent être prises. En outre, au cours de l'année académique 1914-1915, dix mois durant, 32 soldats malades passèrent leur convalescence dans les murs du Collège. En 1916-17, suite à l'offensive roumaine d'août 1916, le ministère logea au Collège 16 familles réfugiées soit 68 personnes au total. Les frais de leur entretien pesaient lourd dans le budget de l'établissement.

¹ Abréviation pour les Archives nationales de Hongrie (*Magyar Országos Levéltár*).

Báró Eötvös József Collegium

81/1918 szám

N A G Y M É L T Ó S Á G U M I N I S Z T E R U R !

A gondjainra bízott Báró Eötvös József-Collegium szoros kötelességének tekintette, hogy kiadásait a háborus állapotra való tekintetből a lehető legszűkebbre korlátozza. Takarékosra való törekvése nem volt eredménytelen, amennyiben az 1914/15 és az 1915/16 számadási években közel 53,000 /ötvenháromezer/ koronát sikerült megtakarítás címén az állampénztárba beszállítania. A megtakarítást lehetővé tette az, hogy az ellátandó növendékek száma a két év alatt fokozatosan mintegy egy harmadára csökkent, ellenben megnehezítette a folyton fokozódó általános drágulás és az, hogy 1914/1915 évben 10 hónapon át 32 beteg katona részére lábadozó otthon tartatott fenn a collegiumban.

A következő 1916/17 évben 16 erdélyi menekült tanárcsalád - 68 családtaggal - volt Nagyméltóságod engedélye alapján a collegiumban elhelyezve, hol lakáson kívül teljes ellátásban is volt részük. Egyesek az 1917 évi január hó végeig vették igénybe a collegium vendéglátását. Érthető, hogy ily körülmények között a különben várható megtakarítás nem volt elérhető. Ennek az évnek kiadási rovátát rendkívüli kiadásként terheli a központi fűtés megromlása folytán hirtelen beállított vas töltő kályhák 9000 K-át kitevő beszerzési költsége.

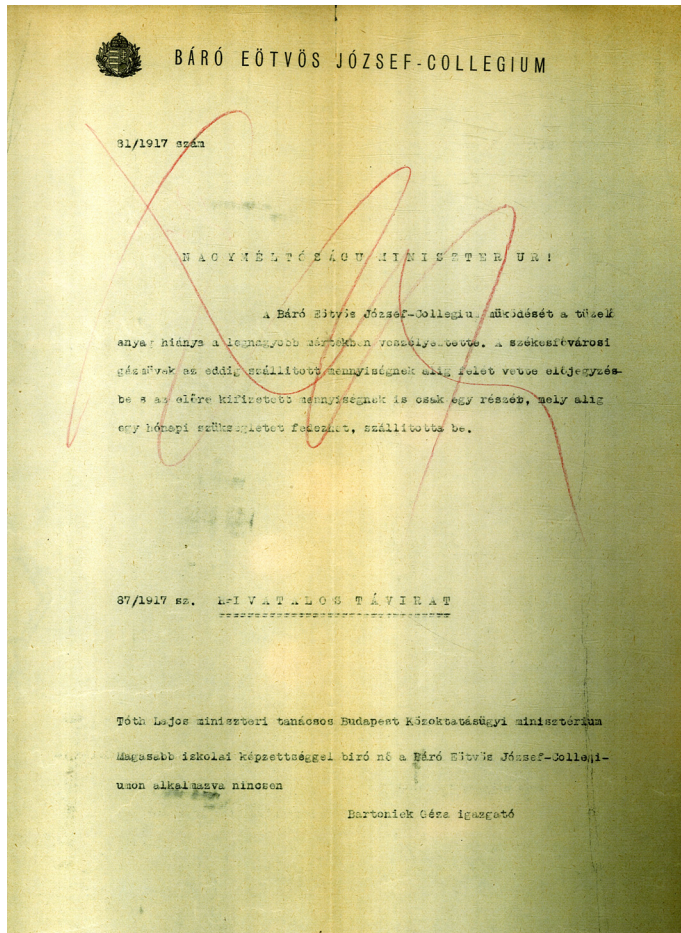
Az 1917/18 év az árak mértéktelen emelkedése ellenére még éppen hiány nélkül volt lezárható. Az 1918/19 gazdasági év egy előre nem látható tétellel, a június - augusztus hónapokban létesített pótszemeszter kiadásaival indult meg.

7
NAGYMÉLTÓSÁG LEVÉLTÁRA
K. Osztály

24

66. 81/1917. Bartoniek Géza levele Tóth Lajos miniszteri osztálytanácsoshoz fűtőanyag-ellátással kapcsolatban. Budapest, 1917. október 18. MDKL 50. doboz 96/2. dosszié

81/1917. Lettre de Géza Bartoniek au conseiller ministériel Lajos Tóth au sujet du ravitaillement en combustible pour le chauffage. Budapest, le 18 octobre 1917, MDKL, boîte 50, dossier 96/2



A háború végének közeledtével a közellátási problémák a Collegiumot is elérték. Az intézetnek több alkalommal kellett a VKM-től póthitelt kérnie költségvetésének a fenntartásához.

Vers la fin de la guerre, le Collège fut aussi frappé de plein fouet par la pénurie généralisée. Il s'adressa à plusieurs reprises au ministère de l'Instruction Publique et des Cultes pour lui demander un crédit supplémentaire en vue de combler les trous de son budget.

67. Fest Sándor jelentése az 1915/1916. évi angol gyakorlatokról. Budapest, 1916. június 8. MDKL 52. doboz 101/2/a. dosszié

Compte rendu de Sándor Fest sur les cours pratique d'anglais de l'année académique 1915-1916. Budapest, le 8 juin 1916, MDKL, boîte 52, dossier 101/2/a

Jelentés az 1915-16. évi angol nyelvi
tanfolyamról.

A tanfolyamnak az egész időtartama során nyolc tagja volt.
a) Kérdők: Beniguy Sándor, Embor Nándor, Kibek Jenő,
Pukánóthy Béla és Péter Lajos. Ezek közül Kibek Jenő és Embor
hallgatói elmaradtak.

Beniguy Sándor és Péter Lajos szeptember havában kezdék meg
angol nyelvi tanulmányukat. Az alaktan elismerés elvégzése
után "Háld egy boldog királyt" (The happy prince) olvas-
ták és a 18. évi színdarab fordításából olvasták néhány szöveget.
A kurzus mindkét hallgatójának a második felét elején be-
 kellett vennie. Beniguy azonban visszatért és heti három órá-
ban folytatta tanulmányait. A II. félévben Shakespeare Julius
Caesar-jának három felvonását fordították magyarra.

Írásos végző - alapismeretek után - jelentkezett két Kérdő: Em-
bor Nándor és Pukánóthy Béla. A nyelvtani anyagot elvégeztük
és azonnal áttértünk klasszikus próza olvasására. Adottak ne-
hány műveit és Goldsmith egy kisebb elbeszélését (Distresses
of an English disabled soldier) fordítottuk magyarra. Mindkét
Kérdő szorgalma, haladása dícséretre méltó. -

b) Haladók: Gyúzó Sándor, Horvát Loránt és Thanóffer Emil.
Horvát Loránt még okt. 16. én vőlt be, Thanóffer az első fél-
év végéig volt részt a kurzuson. A haladók tanulmánya volt: a
Spectator legkiválóbb darabjai, Goldsmith "The vicar of Wake-
field" c. elbeszélése és végül Shakespeare "Hamlet"-je. Az elvett
ismeretek sokszor fogja hasznát láthatni későbbi tanulmányában.

Budapest, 1916. június 8.

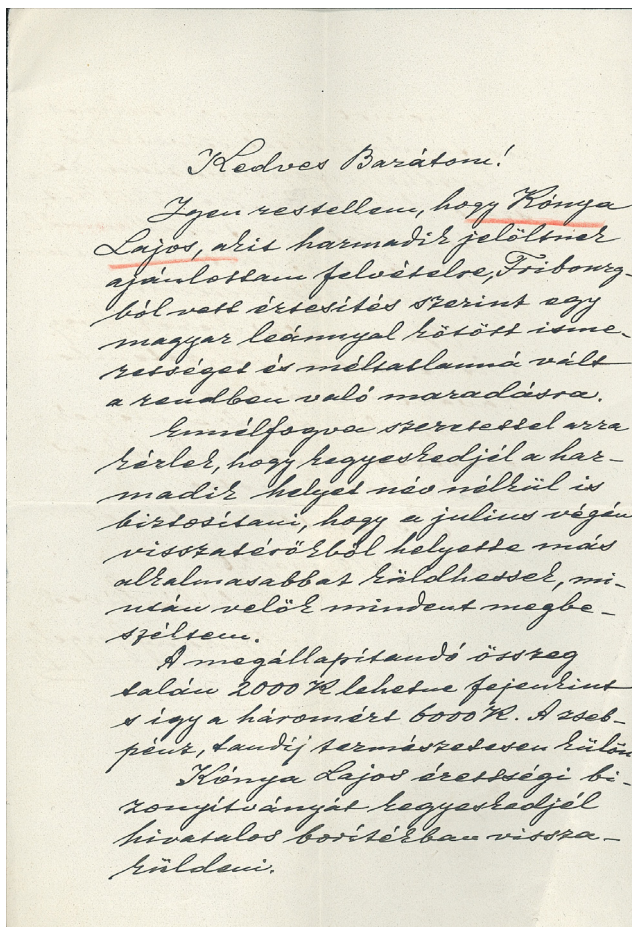
S Fest Sándor
az angol nyelvi tanára.

Az 1915/1916. tanévtől Fest Sándornak köszönhetően új elemként angol szakórák jelentek meg a Collegium képzési rendszerében.

Au cours de l'année 1915-1916, une nouvelle matière, l'anglais, fit son apparition dans la palette éducative du Collège grâce à Sándor Fest : à partir de cette date, les collégiens pouvaient suivre des cours de langue ou de littérature anglaise.

68. Burány Gergely prépost levele Eötvös Lorándhoz Kónya Lajos Vilmos kizárásával kapcsolatban. Csorna, 1912. május 26. MDKL 36. doboz 54/a/2. dosszié

Lettre du prélat Gergely Burány à Loránd Eötvös concernant l'exclusion de Lajos Vilmos Kónya. Csorna, le 26 mai 1912, MDKL, boîte 36, dossier 54/a/2



Kedves Barátom!

Igen remélem, hogy Kónya Lajos, akit harmadik jelöltnek ajánlottam felvételre, Fribourg-ból volt írásbeli szerint egy magyar leánnyal kötött ismeretséget és méltatlanná vált a rendben való maradásra.

Emellett szerettem volna kérlek, hogy hagyjad el a harmadik helyet más nélkül is biztosítani, hogy a Julius végén visszatérőből helyette más alkalmasabbat találhassék, minélvel mindent megbeszéltem.

A megállapítandó összeg talán 2000 K lehetne jelenleg és így a háromért 6000 K. A szab-
pént, tanulmányok tekintetében.

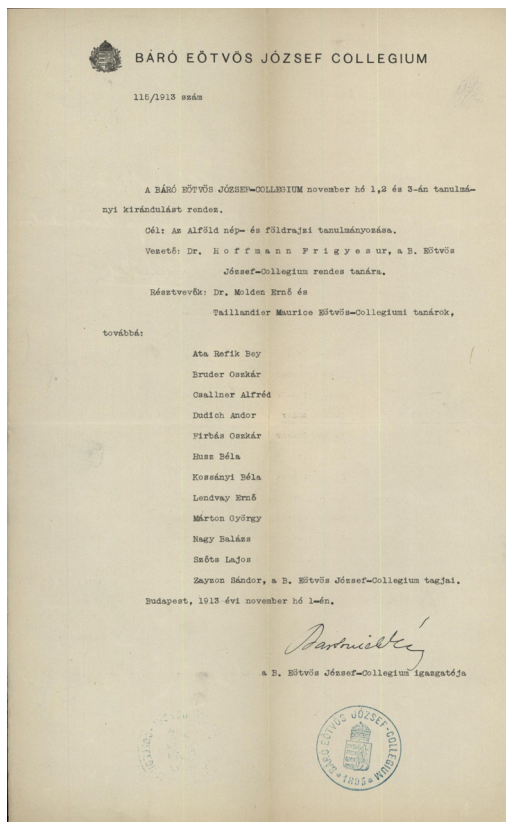
Kónya Lajos dr. et al. bi-
konnyitányát hagyjad el
hivatalos bíróságban vissza-
kaldani.

A csornai premontrei kanonokrend 1902 után ismét felvette a kapcsolatot a Collegiummal. Az együttműködést azonban beárnyékolta Kónya Lajos kizárása a rendből, aki korábbi külföldi tanulmányai során bizalmas kapcsolatot létesített egy magyar hölgygel. 1918 áprilisáig a Collegium 26 rendtagot képzett középiskolai tanárrá.

Après 1902, l'ordre des Prémontrés reprit contact avec le Collège, une relation toutefois ternie par le souvenir de l'exclusion de Lajos Kónya, ancien membre de l'ordre, qui avait entretenu, au cours de ses études à l'étranger, des relations intimes avec une Hongroise. Jusqu'en avril 1918, le Collège forma 26 membres de l'ordre en les préparant au professorat.

69. 115/1913. Kirándulás az Alföld nép- és tájféldrajzi tanulmányozása céljából. Budapest, 1913. november 1. MDKL 36. doboz 56. dosszié

115/1913. Excursion en vue d'une étude ethnographique et géographique de la Grande Plaine. Budapest, le 1^{er} novembre 1913, MDKL, boîte 36, dossier 56

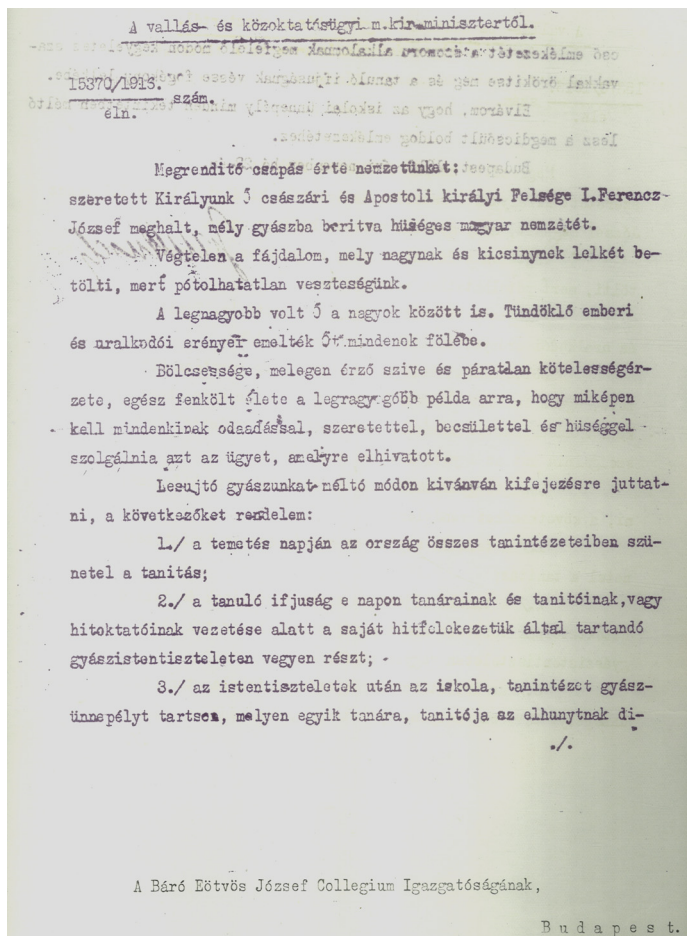


A Collegium gyakran szervezett csoportos kirándulásokat a Buda környéki hegyekbe, időnként távolabbi úticélokot is kiválasztottak. 1898-ban, 1911-ben és 1913-ban a VKM római tanulmányutat is lehetővé tett a növendékek számára. A csoportot Bartoniek Géza, illetve Szabó Miklós vezette. A háború azonban a tanulmányutakat is ellehetetlenítette. A résztvevők névsorában nemcsak Ata Refik – aki az I. világháború előtt az egyetlen török ösztöndíjas volt az intézetben –, hanem a két francia lektor is szerepel.

Le Collège avait l'habitude d'organiser des excursions dans les montagnes entourant Buda ou, de temps en temps, pour des destinations plus lointaines. En 1898, en 1911 et en 1913, grâce au concours du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes, des voyages à Rome, sous la direction de Géza Bartoniek et Miklós Szabó, devinrent même possibles. La guerre mit toutefois fin à cette pratique. Au nombre des participants, on retrouve Ata Refik, le seul boursier turc du Collège avant la Première Guerre mondiale, ainsi que les deux lecteurs français.

70. 15370/1916. eln. sz. vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet a Ferenc József halála miatt tett intézkedésekről. Budapest, 1916. november 22. MDKL 50. doboz 96/2. dosszié

15370/1916. Décret du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes sur les mesures prises en raison du décès de l'Empereur François-Joseph. Budapest, le 22 novembre 1916, MDKL, boîte 50, dossier 96/2

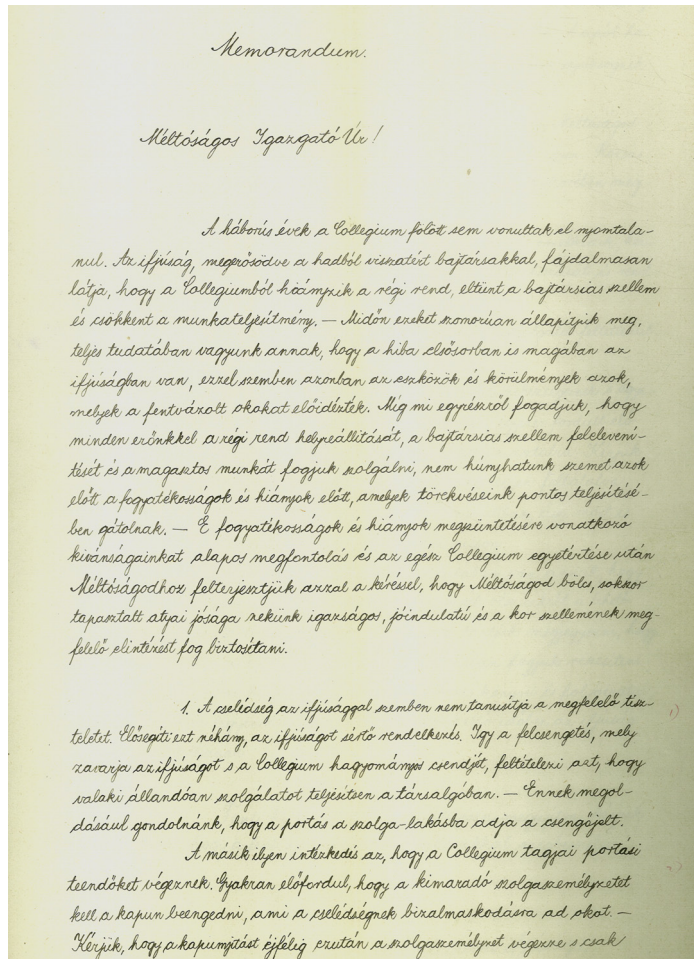


Az intézetben tanári ülésen emlékeztek meg az uralkodó haláláról. Bartoniek Gézának a Habsburg-dinasztia iránt érzett hűségét súlyos veszteségei sem tudták megingatni. Egyetlen fia, Emil 1915-ben halt hősi halált, és sorsában több, számára kedves collegista is osztozott.

Lors d'une réunion des professeurs, on évoqua le souvenir du défunt. Les graves pertes subies par Bartoniek (mort glorieuse de son fils Emil en 1915 ainsi que celle de beaucoup d'autres collégiens) nébranlèrent toutefois pas sa fidélité envers la dynastie des Habsbourg.

71. (III/43) 98/1918. Memorandum a Collegium igazgatójához a fegyelem megszilárdítása érdekében. Budapest, 1918 decembere. MDKL 51. doboz 98/2. dosszié

(III/43) 98/1918. Mémorandum adressé au directeur du Collège en vue du rétablissement de la discipline intérieure. Budapest, décembre 1918, MDKL, boîte 51, dossier 98/2

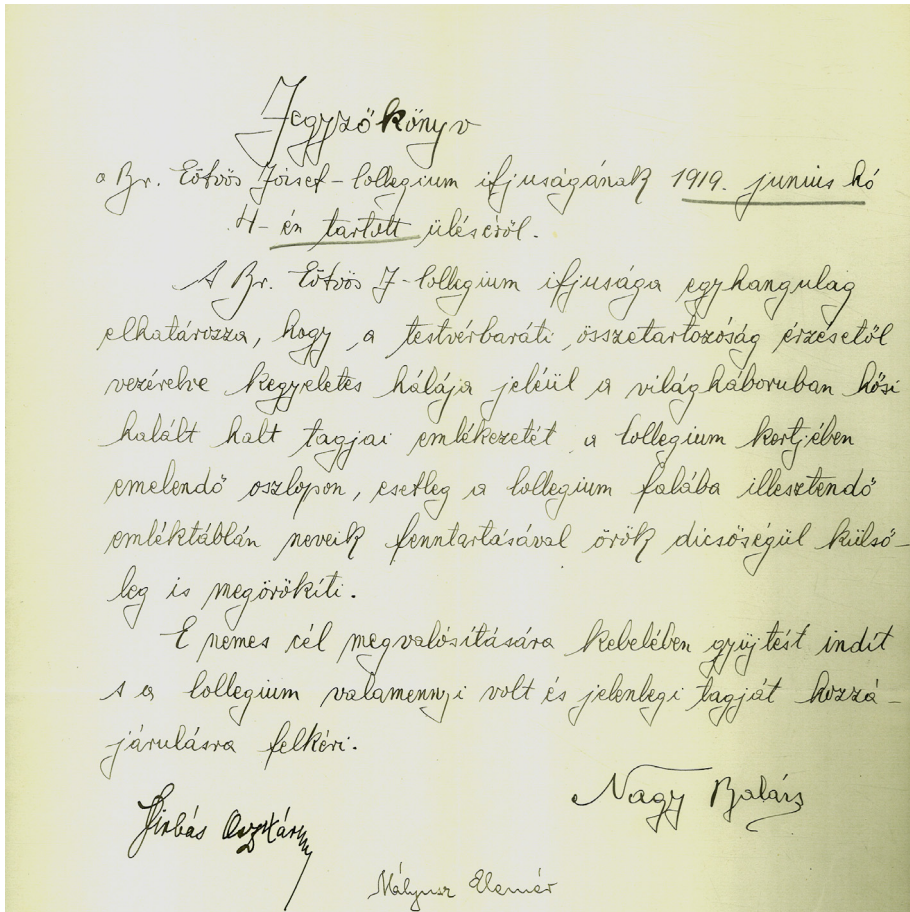


A bizonytalan politikai légkör és a súlyos közellátási gondok károsan hatottak a tanulmányi fegyelemre. Emiatt a hazatérő régi collegisták memorandumot intéztek az igazgatósághoz a háború előtti munkarend visszaállításának az érdekében.

Le contexte politique instable et les graves difficultés de ravitaillement avaient un effet néfaste sur la discipline étudiante. C'est ce qui explique que les anciens collégiens, de retour de la guerre, adressèrent un mémorandum au directeur, afin de promouvoir le rétablissement de la discipline intérieure d'avant la guerre.

72. (III/44) Jegyzőkönyv a Collegium ifjúságának 1919. június 4-én tartott üléséről. Budapest, 1919. június 5. MDKL 51. doboz 98/2. dosszié

- (III/44) Protocole de la réunion des jeunes du Collège du 4 juin 1919. Budapest, le 5 juin 1919, MDKL, boîte 51, dossier 98/2

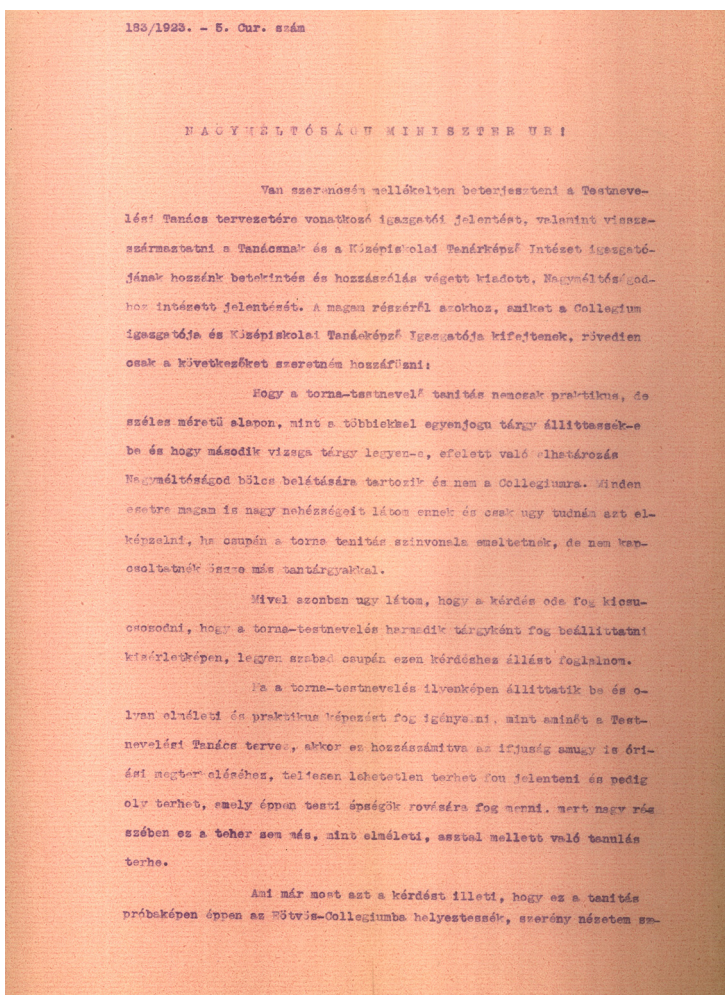


A Collegium öttagú Direktórium a Közoktatásügyi Népbiztosság felszólítására jött létre. Mindvégig együttműködtek Bartoniek Géza igazgatóval, legjelentősebb döntésük az volt, hogy elhatározták: az elesett hősök számára emléktáblát állítanak, az ehhez szükséges adakozást pedig felügyelik.

Le Directoire du Collège, comptant cinq membres, fut formé à la suite d'une requête du Comité populaire de l'Instruction Publique. Il coopéra tout au long de son existence avec Géza Bartoniek et leur décision la plus importante fut celle de la déposition d'une plaque commémorative en hommage aux morts au champ d'honneur. Le Directoire surveilla également la collecte des fonds destinés à la réalisation de ce projet.

73. 183/1923. Cur. sz. Teleki Pál curator felterjesztése a kultuszminiszterhez a Testnevelési Tanács javaslata kapcsán. Budapest, 1923 novembere. MDKL 51. doboz 98/a/1. dosszié

183/1923. Note du curateur Pál Teleki au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes à propos d'une proposition du Conseil d'Éducation sportive. Budapest, novembre 1923, MDKL, boîte 51, dossier 98/a/1

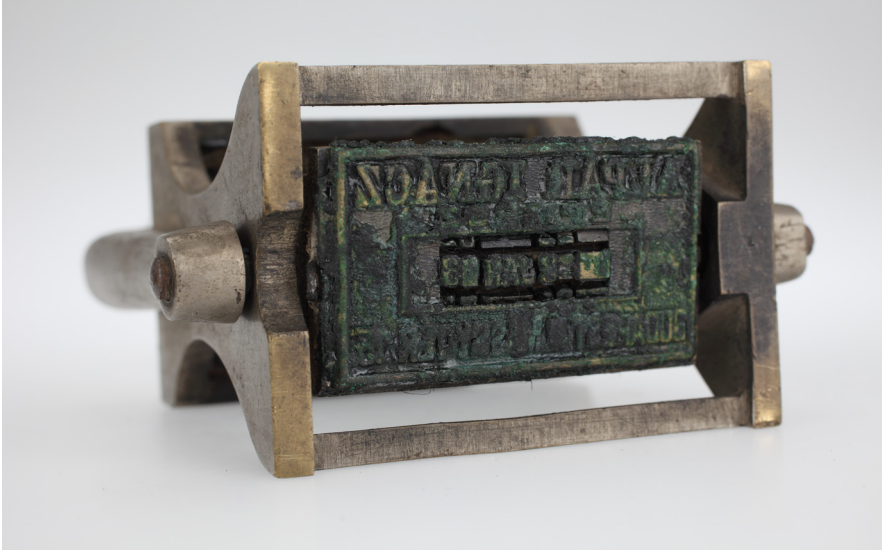


Teleki Pál országos főcserkészként a cserkészisztiképzést honosította meg a Collegiumban. A Collegium cserkészcsapatának a neve Báró Eötvös Loránd Vencserkészcsapat volt.

Pál Teleki, en tant que dirigeant national des scouts de Hongrie, implanta au Collège la formation d'officiers scouts. L'équipe scout du Collège se dénommait « Équipe vieux scouts Baron Loránd Eötvös ».

74. (III/45) A Collegium naptári bélyegzője

(III/45) Tampon dateur du Collège



75. (III/46) A Collegium kis bélyegzője

(III/46) Petit tampon du Collège



76. (III/47) Gyomlay Gyula-émlékplakett

(III/47) Médaille commémorative en hommage à Gyula Gyomlay



77. (III/48) A Collegium nagy bélyegzője

(III/48) Grand tampon du Collège



IV.

A COLLEGIUM AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN:
VÁLSÁGOK ÉS KIHÍVÁSOK

1919–1927

LE COLLÈGE EÖTVÖS
APRÈS LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE :
CRISES ET DÉFIS
DE 1919 À 1927

A curator, Eötvös Loránd halála jelentős veszteséget jelentett az intézet számára. Közéleti tekintélye már nem szabhatott gátat azoknak az elképzeléseknek, amelyeket 1918 novemberében Balassa József dolgozott ki a tanárképzés átalakítására. A Tanácsköztársaság időszakában Balassa terveinek megfelelően a Collegiumot Lukács György közoktatásügyi népbiztoshelyettes a Középiskolai Tanárképző Főiskolába olvasztotta be.

A kommunista diktatúra bukását követően Haller István kultuszminiszter Teleki Pált kérte fel a curator feladatok ellátására. Teleki elérte Bartoniek Géza váratlan nyugdíjazásának a felfüggesztését, 1923-ban új, végleges szervezeti szabályzatot alkotott, és kölcsönös engedményeket tartalmazó javaslatával lezárta a tanárképző intézet és a Collegium között támadt jogvitát, amely az 1924: XXVII. törvény hatására keletkezett. Mindez azonban komoly következményekkel járt: az intézet tanulmányi önrendelkezése lényegében megszűnt, betagozódott az ekkor létrejött új tanárképzési intézményrendszerbe, így sorsa ezzel a rendszerrel fonódott össze. A 7000/1925. (XI. 6.) m. e. rendelet gazdasági szempontból is súlyos csapást jelentett: a Collegium tanári állásait a tanárképző intézet státuszaival vonták össze, így a főiskolai jelleg is kérdésessé vált.

Az utolsó háborús évfolyam az 1926/1927. tanévben távozott a Collegiumból, ekkor érték el a tanulmányi eredmények ismét a békeévek színvonalát.

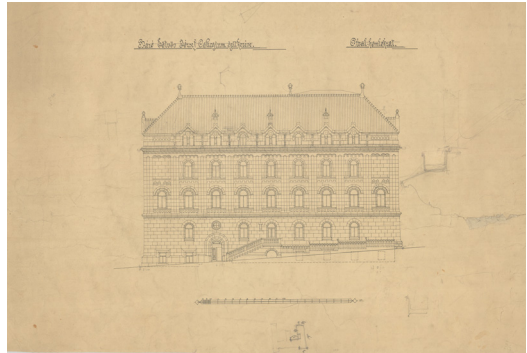
La disparition du curateur Loránd Eötvös fut une grande perte pour le Collège. Sa renommée ne pouvait plus mettre un frein à la réalisation des projets conçus en novembre 1918 par József Balassa, en vue d'une réforme de la formation des professeurs. Pendant la période de la République des Conseils, conformément aux idées de Balassa, le Collège Eötvös fut intégré à l'École de formation des professeurs du secondaire par György Lukács, alors chargé de l'Instruction Publique au sein du gouvernement.

Après la chute de la dictature communiste, le ministre de l'Instruction Publique István Haller nomma Pál Teleki au poste de curateur. Celui-ci réussit à faire révoquer la mise à la retraite injustifiée de Géza Bartoniek. C'est lui aussi qui rédigea la version définitive du règlement intérieur en 1923 et parvint à régler le litige qui opposait le Collège Eötvös et l'École de formation des professeurs à la suite de la loi XXVII de 1924. Le prix de tous ces succès ne fut toutefois pas des moindres : le Collège Eötvös fut obligé d'établir ses programmes d'études en concertation avec les nouveaux établissements de formation des professeurs alors qu'il avait jusque-là joui d'une totale indépendance à ce sujet. Le décret n°7000 du 6 novembre 1925, en fusionnant les postes d'enseignant du Collège Eötvös et ceux de l'École de formation des professeurs, remet en même temps en question le statut d'école supérieure dont jouissait jusqu'alors l'établissement.

La dernière promotion ayant connu la guerre quitta l'établissement à la fin de l'année académique 1926/1927, année qui voit également une nette amélioration des résultats aux examens universitaires, car le niveau atteint est comparable à celui qui avait cours avant la guerre.

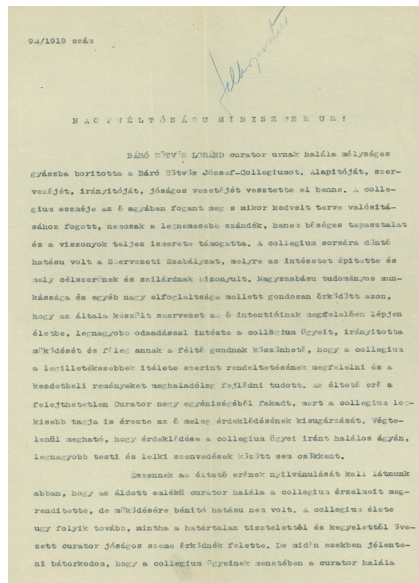
78. (Falon/49) A Báró Eötvös József Collegium építkezése. Oldalhomlokzat

(Sur le mur/49) Travaux de construction du Collège « Baron József Eötvös ». Façade latérale



79. (IV/50) Bartoniek Géza igazgató jelentése az Eötvös Loránd curator halála utáni helyzetről. Budapest, 1919. szeptember 16. MDKL 88. doboz 185/6. dosszié

(IV/50) Rapport du directeur Géza Bartoniek sur la situation après le décès du curateur Loránd Eötvös. Budapest, le 16 septembre 1919, MDKL, boîte 88, dossier 185/6



Az I. világháborút követően a Collegiumot több súlyos csapás is érte. Ezek közül a legjelentősebb egyik alapítójának, Eötvös Lorándnak a halála. A curatorai tisztség ideiglenes megüresedésével az intézet körüli politikai egyetértés is felbomlott, és ez a kiélezett politikai körülmények között a Collegium pusztá létét is fenyegette.

Après la Première Guerre mondiale, le Collège subit d'importantes pertes, dont la plus grave fut la disparition d'un de ses fondateurs, Loránd Eötvös. Le poste de curateur resta temporairement vacant, ce qui entraîna la fin du consensus politique autour du Collège qui, dans la situation politique délicate de l'époque, fut dès lors menacé de dissolution.

80. (IV/51) A Collegium tanárai és hallgatói 1926-ban. Középen Bartoniek Géza, jobbján Teleki Pál

(IV/51) Professeurs et élèves du Collège en 1926. Au milieu de la photo, Géza Bartoniek, à sa droite, Pál Teleki



81. 65889/1919. A Közoktatásügyi Népbiztosság levele Bartoniek Géza igazgatóhoz V. fizetési osztályba való kinevezéséről. Budapest, 1919. április 15. MDKL 38. doboz 63. dosszié. (A következő oldalon)

65889/1919. Lettre du Comité populaire chargé de l'Instruction Publique au directeur Géza Bartoniek sur son classement dans la catégorie de paiement V. Budapest, le 15 avril 1919, MDKL, boîte 38, dossier 63. (Voir page suivante)

Bartoniek Gézát 1919 áprilisában átsorolták az V. fizetési osztályba, a „méltóságosok” rendjébe. Ide tartoztak az egyetemi tanárok, minisztériumi tanácsosok, ítélőtáblai tanácselnökök, közigazgatási bírók. A kinevezés precedenst teremtett, ezt követően a későbbi igazgatók is igyekeztek az V. fizetési osztályt elérni, és az intézet főiskolai jellegének bizonyosságát látták a magas kinevezés elnyerésében.

En avril 1919, Géza Bartoniek passe dans la catégorie de paiement V, celle des « dignitaires », à laquelle appartenait les professeurs d'université, les conseillers ministériels, les présidents de chambre de la Cour d'appel, les juges de la juridiction administrative. Cette décision fit jurisprudence et à partir de là, les autres directeurs cherchèrent également à être classés dans cette catégorie qui exprimait, à leurs yeux, la reconnaissance du statut d'école supérieure de l'établissement qu'ils dirigeaient.

19)

A közokt. ménbiztosnak jelen kelet és ügysz.a. a IX.ker.állampénztárhoz intézettrendel etének mása:

Bartonek Géza dr. Br. Eötvös József Collegiumi igazgató az 1919 évi február 16-án 17519 sz.a.kelt rendelettel az V.fizetési osztályba 1918 évi december 31-től kezdődő érvénnyel kinevezetvén, utasítom az állampénztárt, hogy nevezettnek évi 5000 K fizetését, évi 3000 K személyi pótlékát és évi 2000 K külön szem. pótlékát 1918 évi december hó végével állandóan ^{szüntesse} meg s ezen illetmények helyett részére 1919 évi január hó 1-től kezdve évi nyolcezer /8000/ K fizetését, évi kettőezer /2000/K személyi pótlékot előleges havi részletekben nevezettnek kellően bélyegelt nyugtáira fizessen ki s tárcám terhére a fent megjelölt alnaplóban kiadáskép számoljon el.

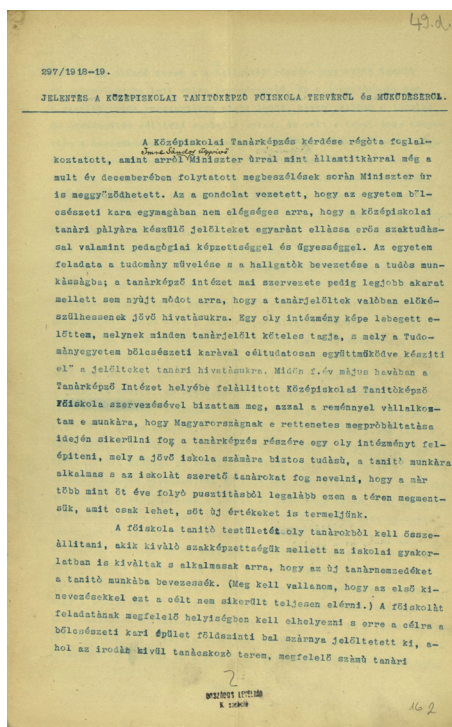
A másolat hitelül:



Amisálk

82. (IV/52) 297/1918/1919. Balassa József jelentése a Középiskolai Tanítóképző Főiskola tervéről és működéséről. Budapest, 1919. augusztus 11. MOL K 636. 49. doboz, 25. tétel (1919)

(IV/52) 297/1918-1919. Rapport de József Balassa sur son projet concernant la création et le fonctionnement de l'École supérieure de formation des professeurs pour le secondaire. Budapest, le 11 août 1919, MOL K 636, boîte 49, article 25 (1919)

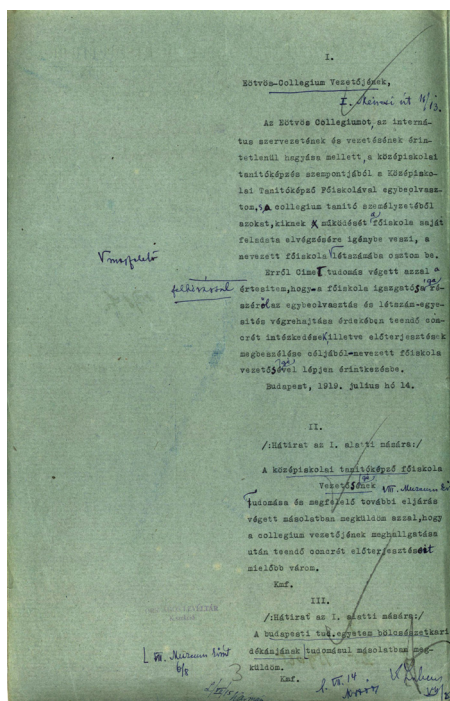


Balassa József 1918 novemberében kezdte meg működését a VKM-ben. Tervezetet dolgozott ki a polgári demokratikus forradalom által létrehozott kormányzat számára a tanárképzés átalakításáról. Ebben a Collegiumot össze akarta vonni a felállítandó Középiskolai Tanárképző Főiskolával, amely az egyetem bölcsészeti karától formálisan leválasztva működött volna. Az elképzelést a Tanácsköztársaság Közoktatásügyi Népbiztossága átvette és végre is hajtotta.

József Balassa commença son activité au sein du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes en novembre 1918. C'est pour le gouvernement révolutionnaire populaire démocratique qu'il élabora un projet de réforme sur la formation des professeurs. Dans ce projet, il proposait d'intégrer le Collège à une future « École supérieure de formation des professeurs », qui aurait été indépendante de la Faculté des Lettres. Cette idée fut retenue et réalisée par le Comité populaire de la République des Conseils, chargé de l'Instruction Publique.

83. (IV/53) 159.085 VI/. 1. osztály. Lukács György népbiztoshelyettes az Eötvös Collegium beolvasztása tárgyában. Budapest, 1919. július 14. MOL K 636. 49. doboz, 25. tétel (1919)

(IV/53) 159.085 VI/.1. György Lukács vice-commissaire du peuple au sujet de l'intégration du Collège Eötvös. Budapest, le 14 juillet 1919, MOL K 636, boîte 49, article 25 (1919)



A végrehajtást Lukács György népbiztoshelyettes vállalta magára, aki 1919 júliusában a Collegiumot a Középiszkolai Tanárképző Főiskolába olvasztotta. Költségvetését és tanszemélyzetét megvonta. Ez lényegében az intézet felszámolását jelentette. Az intézkedést azonban a diktatúra 1919. augusztus 1-jei bukása miatt már nem lehetett végrehajtani. Az események jól mutatják a 20. századi politikai rendszerváltások sajátosságait: a társadalmi ellátórendszerek mindegyike, így az oktatás is a politikai döntéshozók akaratának van kiszolgáltatva.

C'est le vice-commissaire du peuple György Lukács qui se charge d'exécuter le projet en juillet 1919 en intégrant le Collège à l'École de formation des professeurs pour le secondaire : il coupe le budget du Collège et renvoie les professeurs, ce qui équivaut à la suppression de l'établissement. Cependant, la chute de la dictature, le 1^{er} août 1919, ne lui laisse pas le temps d'appliquer ces mesures. Cela illustre en même temps très bien une des caractéristiques des changements de régime au cours du XX^e siècle : tous les secteurs du service public sont à la merci des décideurs politiques.

84. 104/1919. Bartoniek Géza levele a Budapesti I. kerületi Tiszti Különítmény tek. Parancsnokságának. Budapest, 1919. november 26. MDKL 88. doboz 185/4. dosszié

104/1919. Lettre de Géza Bartoniek au Bureau de commandement du détachement d'officiers du 1^{er} arrondissement. Budapest, le 26 novembre 1919, MDKL, boîte 88, dossier 185/4

104/1919 száma

Budapest I. kerületi Tiszti Különítmény tek. Parancsnokságának

A l e l y e

T e k i n t e t e s P a r a n c s n o k s á g !

Tekintettel a kérdésekre, a Báró Eötvös József-Collegium készséggel engedte át helyiségeinek egy részét a Budapesti karnatalmai alekulat céljaira. A hideg idő beálltával nem zárkóztatott el a Collegium a házi parancsnokság ama kívánalmára, hogy legalább az egyetlen helyiség / a Collegium nagy ebédlője / fűtessenék. Erre a célra eddig mintegy 3 szénfa szén használtatott fel, ami a mai szénárak mellett a Collegium költségvetésére nem elegendő tétel. Amennyiben a Collegium szénkészlete oly csekély, hogy igen rövid idő alatt nem csak a fűtés, hanem a főzés is megakad, a kizárásba helyezendő szénnek eddig még csak a kiutalását nem sikerült kieszközölni.

Ezre hivatkozva az al akéréssel fordulok a tek. Parancsnoksághoz, meitvátsassék az eddig felhasználított szén, valamint a további fogyasztás is természetben megtéríteni.

Meg kell még említenem, hogy a karnatalmai kirendeltség vizsgálás tételén is nagy túlköltséget okoz a Collegiumnak, amelyben szolgálati érdekekben éjjeliken át is 10 - 15 lámpa ég. A havi számadásokból megállapítható, hogy ez a túlköltség is teljesen széltárványosnak tartott, hogy ez is megtéríttesse a Collegiumnak.

A tek. Parancsnokságnak kitűnő tisztelettel

Budapest, 1919 évi november hó 26-án

a B. Eötvös József-Collegium
igazgatója

A proletárdiktatúrát követően több helyiséget a Nemzeti Hadsereg tiszti különítményei foglaltak le saját céljaikra az intézetben. Tóth Lajos VKM-államtitkár közbenjárására a különítményesek 1919 decemberével távoztak, mivel az újrainduló oktatást meglehetősen hátráltatták.

Après la chute de la République des Conseils, ce sont les détachements d'officiers de l'Armée nationale hongroise qui occupent plusieurs des locaux de l'établissement. Grâce à l'intervention de Lajos Tóth, secrétaire d'état au sein du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes, ils quittent le Collège en décembre 1919, car leur présence dans le bâtiment rendait l'organisation des cours plus difficile après la reprise de l'enseignement.

85. Az 1920. május 1-jei tanári értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/a. dosszié

Protocole de la réunion des professeurs du 1^{er} mai 1920. MDKL, boîte 54, dossier 102/a

A Belső Néptanáriskola Collegiumi ~~tanári~~
1920 máj. 1-én tartott tanári értekezletének
jegyzőkönyve.

Teljesítmények: Bartonick Géza igazgató, mint
az értekezlet vezetője, Dr. Hoffmann Frigyes, Dr.
Gorvath tanár, Dr. Szabó Miklós, Dr. Huszti József
Dr. Eckhardt Sándor, Collegiumi tanárok, Dr.
Lukács Pál a coll. ún. beosztott köznevelési
tanár, mint jegyzőkönyv-vezető. ~~Dr. Huszti József~~
~~Dr. Huszti József~~

1.) Igazgatóhelyenti, hogy a m. kir. vallás
és közoktatásügyi ministerium 1920. évi 1436
élm. sz. rendeletével elrendelt hivatali esküt
letételére a fenti rendelet értelmében a taná-
ri karral az esküt kevesen.

A tanári kar az esküt leteszi.

2.) Az értekezlet az igazgató a colle-
gium igazgatásának kérdéséről.

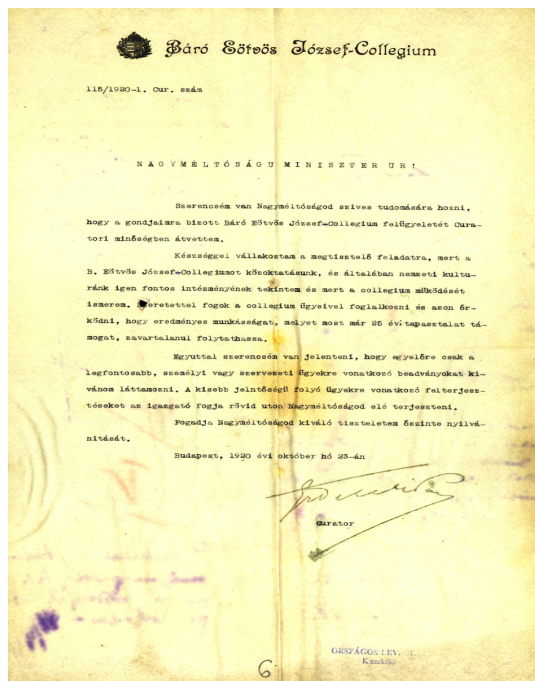
a) Saját igazolására ismertetett a vallás
és közoktatásügyi mininterhez ^{inkább} a collegium-
nak a proletárdiktatúra alatti állapotát
ismertetett. Ismertetett, melyből kitűnik, hogy
a collegium ~~személy~~ belső ~~viszonyait~~

Az intézet tanárai igazolták a tanácsköztársaság időszaka alatti tevékenységüket. Egyetlen tanár sem járatta le magát politikailag. Többségük vidékre utazott, és passzívan várta a rendszer bukását.

Les professeurs rendent compte de leur activité pendant la République des Conseils. La plupart d'entre eux étaient partis à la campagne, où ils attendirent la chute du système. Aucun d'entre eux ne se discrédita politiquement.

87. (IV/54) 115/1920–1. Cur. szám. Teleki Pál levele Haller István kultuszministerhez a curatorri feladat betöltéséről. Budapest, 1920. október 23. MOL K 592. 143. csomó, 18. tétel (1920)

(IV/54) 115/1920–1. Lettre de Pál Teleki au ministre de l'Instruction Publique István Haller au sujet du poste de curateur. Budapest, le 23 octobre 1920, MOL K 529, liasse 143, article 18 (1920)



Teleki Pál kinevezését Bartoniek Géza igazgató kifejezett örömmel fogadta, mert jól tudta, hogy az ellenforradalmi politikai rendszer kiemelkedő alakja, legitimista és emellett elismert tudós. Személye biztosítékot jelenthetett a politikai jellegű támadások megszűnésére, illetve a Collegium önrendelkezésének a megőrzésére. Teleki Pál a haláláig, 1941. április 3-ig töltötte be a curatorri tisztséget, tevékenysége azonban jelentősen eltért elődjétől: Eötvös szinte napi kapcsolatban volt az intézettel, Teleki viszont csupán a legszükségesebb esetekben élt a minisztérium felé felterjesztéssel. A napi ügyek irányítását Bartoniek Géza igazgatóra bízta.

Le directeur Géza Bartoniek accueille la nouvelle de la nomination de Pál Teleki au poste de curateur avec une grande joie, car il le sait légitimiste, figure éminente de l'opposition à la révolution populaire, mais aussi scientifique renommé. Sa personne était à la fois garantie de l'indépendance du Collège et gage contre les éventuelles attaques politiques qu'il pouvait subir. Teleki occupa ce poste jusqu'à sa mort, le 3 avril 1941. Sa philosophie diffère sur plusieurs points de celle de son prédécesseur : alors qu'Eötvös entretenait une relation avec l'établissement au niveau quotidien, Teleki n'intervenait que pour des notes d'importance particulière à adresser au ministère. La gestion quotidienne de l'établissement était confiée au directeur Bartoniek.

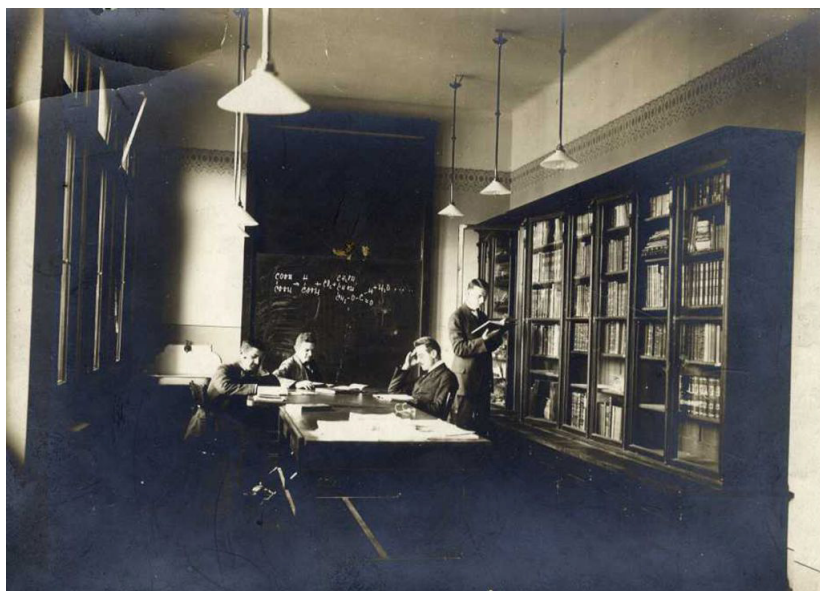
88. (IV/55) Nehéz időkben. Az alapítás 25. évfordulóján, a trianoni traumát követően francia vendégek a Collegiumban

(IV/55) Une époque difficile. Le 25^e anniversaire de la fondation du Collège, avec des invités français après les événements traumatisants de Trianon



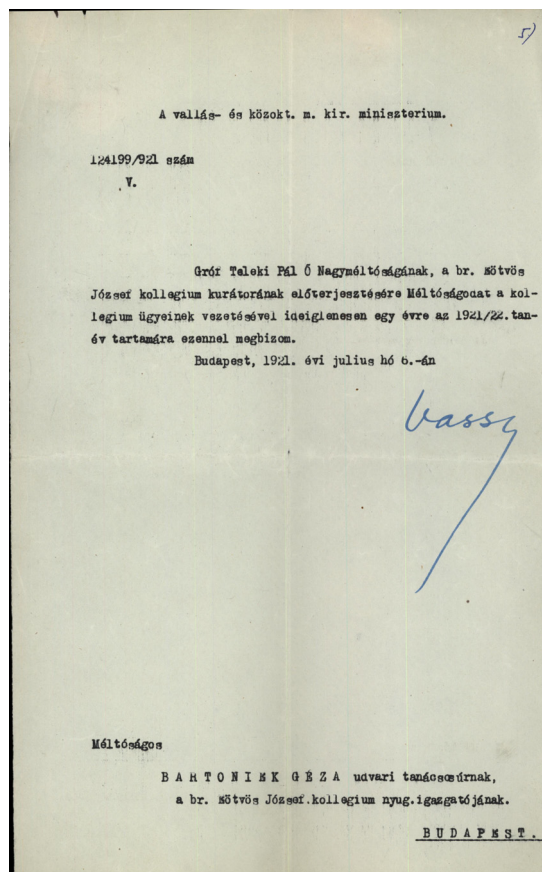
89. (IV/56) Collegisták a „dögész” könyvtárban

(IV/56) Collégiens dans la bibliothèque de sciences naturelles



90. (IV/57) 124199/1921. V. sz. VKM-leirat Bartoniek Géza ideiglenes igazgatói megbízásáról. Budapest, 1921. július 6. MDKL 38. doboz 63. dosszié

(IV/57) 124199/1921. V. du ministère de l'Instruction Publique et des Cultes au sujet de la nomination temporaire de Géza Bartoniek au poste de directeur. Budapest, le 6 juillet 1921, MDKL, boîte 38, dossier 63

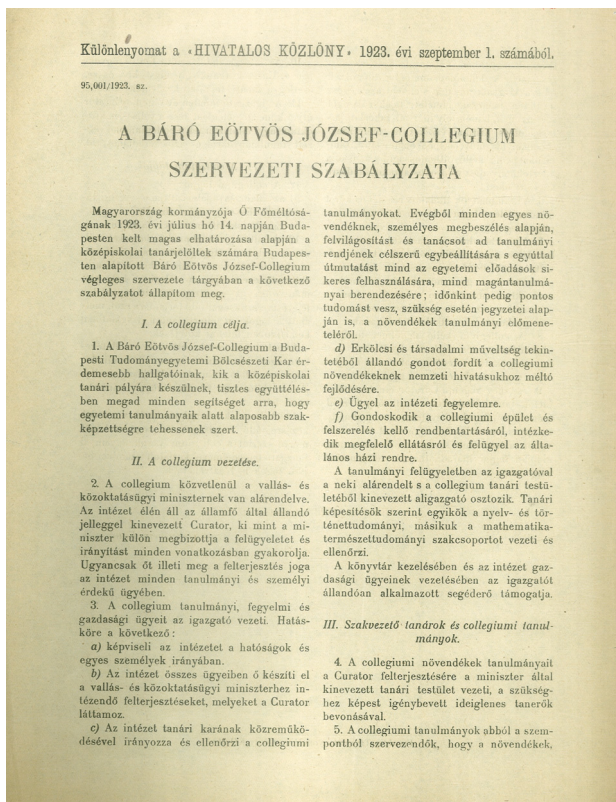


Teleki Pál politikai tekintélyére már 1921 júniusában szükség volt, amikor a VKM Bartoniek Géza igazgatót váratlanul nyugdíjazta. Telekinek nem állt érdekében Bartoniek menesztése, így az intézet stabilitásának megőrzése érdekében előbb elérte, hogy ideiglenes megbízást kapjon, majd további intézkedésig 1922 augusztusában ismét véglegesítették.

L'autorité politique dont jouissait Pál Teleki était d'une importance décisive pour le Collège : la preuve en est, entre autres, la manière dont Teleki parvint à faire annuler la mise à la retraite injustifiée de Géza Bartoniek en juin 1921. Le départ de Bartoniek desservait les intérêts de Teleki qui, soucieux de stabiliser la situation de l'établissement, profita de son poids politique pour obtenir d'abord une nomination temporaire puis, dès août, une nouvelle titularisation de Bartoniek au poste de directeur.

91. (IV/58) A Báró Eötvös József Collegium Szervezeti Szabályzatának szövege, amely a Hivatalos Közlöny 1923. szeptember 1-jei számában jelent meg. 50. doboz 95/a. dosszié

(IV/58) Règlement intérieur du Collège Baron József Eötvös, paru dans le Journal Officiel du 1^{er} septembre 1923, MDKL, boîte 50, dossier 95/a

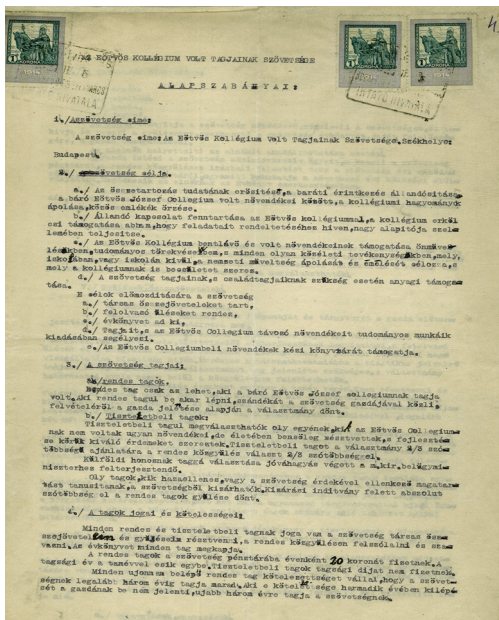


A szervezeti szabályzat a korábbihoz képest két pontban módosult. Egyfelől a személyi felterjesztéseket a curator kizárólagos jogkörébe utalták. Másfelől a Collegium korábbi szabályzata – miszerint a tanárok az intézethez ideiglenesen voltak beosztva – a következőképpen alakult át: a szakvezetést a miniszter által véglegesen kinevezett rendes és ideiglenes megbízással ellátott tiszteletdíjas tanárok látják el.

Le Règlement intérieur fut modifié par rapport au précédent sur deux points majeurs. Cette nouvelle version prévoyait que les propositions concernant le personnel relèvent uniquement de la responsabilité du curateur. D'après l'ancien règlement, les professeurs n'étaient détachés au Collège que temporairement, tandis que le nouveau règlement permettait d'employer des professeurs permanents, titularisés comme tels par le ministère. Ces derniers étaient secondés par des professeurs non titularisés, ayant des contrats à durée déterminée, travaillant à la tête des groupes de travail créés en fonction des domaines de spécialité.

92. Felterjesztés az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Szövetségének alapszabályzata ügyében a magyar kir. belügyminiszterhez. Budapest, 1921. november 17. MDKL 83. doboz 163/1. dosszié

Note au sujet des statuts de l'Amicale du Collège Eötvös au ministère royal de l'Intérieur. Budapest, le 17 novembre 1921, MDKL, boîte 83, dossier 163/1



A VKM-mel való kapcsolatok mélypontja (a Collegium 25 éves fennállása alkalmából tartott *Te Deum*ra nem hívták meg a minisztert), illetve Bartoniek Géza váratlan nyugdíjazása miatt jött létre az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Szövetsége, amely egyszerre tűzte zászlajára a Collegium egykori növendékei között a baráti kapcsolatok és hagyományok ápolását, az aktív collegisták tudományos munkájának segítségét és az intézet politikai támadásokkal szembeni védelmét. A szervezetet a Belügyminisztérium bejegyezte, első elnöke Gombocz Zoltán lett, munkáját Horváth János alelnökként, Szabó Miklós jegyzőként, Lukcsics Pál pedig „gazdaként”, azaz pénzügyi felügyelőként segítette.

L'Amicale des Anciens Élèves du Collège voit le jour du fait que les relations entre le Collège et le ministère de l'Instruction Publique et des Cultes sont au point mort (le ministre n'a pas été invité au *Te Deum* organisé pour fêter les 25 ans de l'établissement) et à cause de la mise à la retraite soudaine de Bartoniek. Sa mission : entretenir les relations d'amitié et les traditions qui unissaient les anciens élèves, soutenir les élèves actuels du Collège dans leurs études et leur travail scientifique, protéger l'établissement contre les attaques politiques. L'association fut enregistrée auprès du ministère royal de l'Intérieur, avec Zoltán Gombocz comme premier président, János Horváth au poste de président adjoint, Miklós Szabó comme notaire et Pál Lukcsics comme trésorier.

93. 1924: XXVII. tc. 1–9. § a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről

Loi de 1924, art. XXVII, § 1-9 sur la formation et les diplômes des professeurs du secondaire

1924. évi XXVII. törvénycikk

a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről

I. FEJEZET

A középiskolai tanárok képzése

„1. § A középiskolai elméleti tanárképzés elsősorban a tudományegyetemek bölcsészeti karának feladata, mely a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt tartozik gondoskodni arról, hogy a bölcsészethallgató négy évi egyetemi tanfolyamának tartama alatt szaktudományának minden ágazatával kellő sorrendben megismerkedhessék. A bölcsészeti kar e munkájának kiegészítése céljából a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a tudományegyetemek mellett egy-egy középiskolai tanárképzőintézetet szervez.

2. § A tanárképzőintézet élén áll: az elnök (egyetemi nyilvános rendes tanár) és a tanárképzőintézet tanári testületéből alakított igazgatótanács. Az elnököt és az igazgatótanács tagjait meghatározott időtartamra a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki.

3. § A tanárképzőintézet tanári testülete áll az egyetemeknek (illetve műegyetemnek) azon nyilvános rendes és rendkívüli tanáraiból, akik az igazgatótanács megbízása alapján előadások és gyakorlatok tartására vállalkoznak, továbbá az intézet igazgatótanácsának javaslata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter által a szükséghez képest meghívott egyetemi, műegyetemi magántanárokból, fő- és középiskolai tanárokból (igazgatókból).

4. § Az 1883. évi XXX. tc. 61. §-ának 2. pontja akként módosíttatik, hogy középiskolai tanárságra képesítést csak az nyerhet, aki igazolja, hogy szabályszerű egyetemi (műegyetemi) tanulmányai során a középiskolai tanárképzőintézetnek négy éven át tagja volt és ezen idő alatt a vallás- és közoktatásügyi miniszter által a tanárképzőintézet igazgatótanácsának meghallgatása után az egyes szakcsoportokra nézve kijelölt egyetemi (műegyetemi), úgyszintén tanárképzőintézeti előadásokban és gyakorlatokban eredményesen részt vett.

Hogy ez a követelmény mily mértékig korlátoztassék azokra a tanárjelöltekre, kik másnemű hazai főiskolákon, főiskolai intézményekben vagy külföldi egyetemeken (főiskolákon) végezték, illetőleg végzik tanulmányaikat vagy tanulmányaiknak egy részét, a tanárképzőintézet igazgatótanácsának meghallgatásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg. A miniszternek ez a rendelete csak a törvényhozás útján változtatható meg.

5. § Azokra az egyetemi (műegyetemi) hallgatókra nézve, akik középiskolai tanári vizsgálatot nem tesznek, úgyszintén azon egyetemi (műegyetemi) előadások hallgatására és azon gyakorlatokra nézve, melyek a tanárképzőintézet tagjai számára kijelölt előadások és gyakorlatok kereteit meghaladják, az 1848. évi XIX. tc. 2. §-ának idevágó rendelkezése továbbra is érvényben marad.

6. § Az 1883. évi XXX. tc. 61. §-ának 3. pontja akként módosul, hogy kivétel nélkül minden tanárjelölt kimutatni tartozik, hogy a főiskolai tanfolyam elvégzése után még legalább egy évet valamely nyilvános középiskolában, elsősorban a tanárképzőintézetrel kapcsolatos gyakorlati középiskolában, a végrehajtási rendeletben szabályozandó tanítási gyakorlattal töltött.

A tanárképzőintézetek székhelyén gyakorlóiskolák állítandók fel. Addig is, míg ilyenek fel nem állíthatók, a helybeli középiskolák fenntartói tartoznak megengedni, hogy középiskoláik gyakorlati tanárképzés céljaira igénybe vehetők legyenek.

7. § A 4. § rendelkezései nem alkalmazhatók azokra a tanárjelöltekre, kik e törvény életbeléptetése előtt kezdték meg a tanári képzés feltételéül kiszabott egyetemi (műegyetemi), illetve másnemű főiskolai tanulmányaikat.

8. § Az egyetemek mellett szervezett középiskolai tanárképzőintézetek részletes szabályzatát a válás- és közoktatásügyi miniszter külön rendelettel állapítja meg.

9. § A tanárképzőintézetek székhelyén tanárjelöltek ellátására egy-egy internátus állítandó fel. Addig is, míg ilyenek fel nem állíthatók, egyéb, a közoktatásügyi tárcától fenntartott vagy segélyezett egyetemi internátusok keretében külön kell gondoskodni tanárjelöltek ellátásáról.”

A magyar középiskolai tanári hivatás fejlődése ennek a jogszabálynak köszönhetően jutott nyugvópontra. A jogalkotó azt a tanárképzési modellt terjesztette ki az ország többi tudományegyetemére, amely 1899-re épp az Eötvös Collegium létrejöttével a budapesti tudományegyetemen kialakult. A miniszteri indoklás *expressis verbis* kimondta, hogy a törvény 9. §-a által meghatározott tanárképző internátusokat az Eötvös Collegium mintájára kell megszervezni, amely már 29 éve komoly eredményeket mutatott fel a tanárképzés területén.

C'est avec ce décret que les problèmes liés à la formation des professeurs hongrois finissent par se résoudre. En 1899, le corps législatif étendra le modèle de formation des professeurs mis en place à l'Université de Budapest lors de la création du Collège Eötvös, aux autres universités du pays. Le ministre parle *expressis verbis* du Collège Eötvös comme modèle à suivre lors de la fondation d'autres internats (prévue par l'alinéa 9 de la loi), étant donné l'ancienneté de 29 ans et les résultats remarquables de ce dernier dans le domaine de la formation des professeurs.

94. Dóczi Imre levele Bartoniek Gézához az Eötvös Collegium és a Tanárképző Intézet kapcsolatára vonatkozóan. Debrecen, 1925. augusztus 24. MDKL 50. doboz 95/2. dosszié

Lettre d'Imre Dóczi à Géza Bartoniek au sujet de la relation entre le Collège Eötvös et l'École de formation des professeurs. Debrecen, le 24 août 1925, MDKL, boîte 50, dossier 95/2

Dóczi Imre

Kedves Géza!

Imre, ahogyan tudom meg kedves barátságától, már is levéllel beszélte föl. Amint ugyan is háza iskolában, két nap múlva Pápai Károly egyetemi tanár és a debreceni egyetem mellett szervezett általános tanárképző intézet most szervezett igazgatója azalatt beszélte föl, hogy állapítsuk meg a kapcsolatot a múlt izzócai között. A református tanárképző intézetben és az egyetemi tanárképző intézet között, a kérdés az volt, vajon el nehezen volna, hogy előbb megindítsuk, melyek között van az a Eötvös collegium a Budapesti és egyetemi tanárképző intézetek. Mi az egyetemi tanárképző intézetek. Az egyetemi tanárképző intézetek között a kárai iskolák, volt debreceni gimnáziumi igazgató szerint az alábbi kértékben az az információ alapján, melyben az Eötvös collegium működése két vezető meg, az az iskola és szervezet melyek között magyar, latin-görög, német és francia) működik benne, és a debreceni iskola rendszeresen foglalkoznak tanárjelöltekkel, vezetik és irányítják két kárai iskolákban, sőt kárai meg indokolt

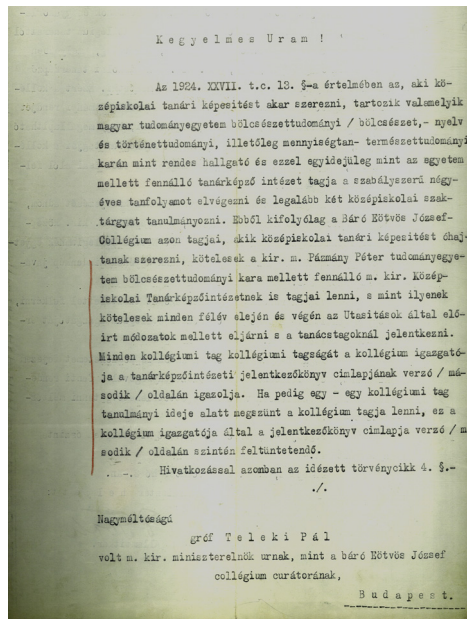
14.

A törvénynek megfelelően Debrecenben el is kezdték az internátus szervezését. Ehhez Dóczi Imre, a tiszántúli református egyházkerület középiskolai felügyelője Bartoniek Gézától kért segítséget. Dóczi egyúttal arra is figyelmeztette Bartonieket, hogy mind a debreceni, mind a pesti tanárképző intézetben arra készülnek, hogy az internátusok tanulmányi autonómiáját az 1924: XXVII. tc. 4.§-a alapján korlátozzák vagy teljesen felszámolják.

Conformément à la loi, on projette d'ouvrir aussi un internat à Debrecen. Pour ce faire, Imre Dóczi, l'inspecteur de l'arrondissement ecclésiastique de l'église réformée de Tiszántúl, demande de l'aide à Géza Bartoniek. Il prévient en même temps Bartoniek que l'École de formation des professeurs de Debrecen, ainsi que celle de Budapest, envisagent de restreindre ou même de supprimer l'indépendance des internats au niveau des programmes d'études, en se fondant sur l'alinéa 4 de l'article XXVII de la loi de l'année 1924.

95. (IV/59) 88.200/1926. IV. sz. Tóth Lajos államtitkár rendelete az 1924: XXVII. törvény 4.§ (2) érvényesítése az Eötvös Collegiumra tárgyában. Budapest, 1926. december 3. MDKL 50. doboz 95/4. dosszié

(IV/59) 88.200/1926. IV. Arrêté du secrétaire d'état Lajos Tóth pour l'application de l'alinéa 4 de l'article XXVII de la loi 1924 (2) au Collège Eötvös. Budapest, le 3 décembre 1926, MDKL, boîte 50, dossier 95/4



A budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet és a Bárá Eötvös József Collegium között kialakult jogi vitát Teleki Pál kompromisszumos megoldása zárta le, amelyet a minisztérium is elfogadott. Teleki javaslata szerint a collegisták a Tanárképző tagjaivá váltak, de felmentést kaptak az órák látogatása alól, cserébe pedig az internátus egyeztetette tanulmányi rendjét a Tanárképzővel. Ez lényegében a tanulmányi autonómia feladását jelentette. A korszakban gazdasági téren is sérült az önrendelkezés, így az intézet főiskolai jellege is megkérdőjeleződött. Ezt követően hosszú küzdelem indult meg a főiskolai jelleg újbóli kinyilvánításáért, amelyet csupán 1946-ban ismert el ismét a kultusztárca.

Le litige entre l'École de formation des professeurs du secondaire et le Collège Baron József Eötvös sera réglé grâce à un compromis proposé par Pál Teleki avec l'acceptation du ministère. D'après sa proposition, les collégiens deviennent membres de l'École de formation, mais sont exempts des cours de celle-ci ; en échange, le Collège fera le point avec l'École sur son programme de formation. Ceci équivalait à renoncer à l'indépendance au niveau de l'organisation des études. L'indépendance économique subit également des pertes, ce qui remettra en question le statut de l'établissement en tant qu'école supérieure : une longue lutte commence alors pour retrouver ce statut – des efforts qui ne seront couronnés de succès qu'en 1946.

96. 52/1921. Bartoniek Géza levele a kultuszminiszterhez az új francia lektorok alkalmazására vonatkozóan. Budapest, 1921 májusa. MDKL 41. doboz 72/2. dosszié.
(A következő oldalon)

52/1921. Lettre de Géza Bartoniek au ministre de l'Instruction Publique au sujet du recrutement de nouveaux lecteurs français. Budapest, mai 1921, MDKL, boîte 41, dossier 72/2.
(Voir page suivante)

Az I. világháború után csak lassan állt helyre az együttműködés az ENS-szel. Ebben kulcs szerepe volt Ernest Tharaud-nak, aki 1920-ban Budapesten járt. Mivel a francia befolyás Magyarországon meggyengült, így a Collegiumnak kulcsszerepet szántak a kapcsolatok újjáépítésében: emiatt a francia Közoktatásügyi Minisztérium 15 000 frank értékben átvállalta a normalienek díjazását, továbbá 5000 frankot adományozott a könyvtár bővítésére, illetve előfizetett 19 francia nyelvű folyóiratra. A két világháború közötti legjelentősebb francia lektor minden kétséget kizáróan Aurélien Sauvageot volt, aki 1923–1931 között töltötte be a lektori tisztséget, emellett a francia követség kulturális attaséja is volt.

Après la Première Guerre mondiale, ce n'est que très lentement que les relations avec l'ENS purent être retissées. Ernest Tharaud, qui passa par Budapest en 1920, joua à cet égard un rôle clé. Comme l'influence de la France avait beaucoup reculé en Hongrie, il revient au Collège de contribuer activement au renforcement de cette influence : à cette fin, le ministère de l'Éducation nationale français se charge d'assurer la rémunération des normaliens pour 15 000 francs annuels, accorde 5 000 francs supplémentaires pour l'enrichissement du fonds de la bibliothèque et abonne le Collège à 19 revues françaises. Le lecteur le plus important de l'entre-deux-guerres fut sans aucun doute Aurélien Sauvageot, qui occupa ce poste de 1923 à 1931, tout en assurant le poste d'attaché culturel à l'Ambassade de France.

50/1921 szám

N A G Y M É L T Ó S Á G U M I N I S Z T E R U R !

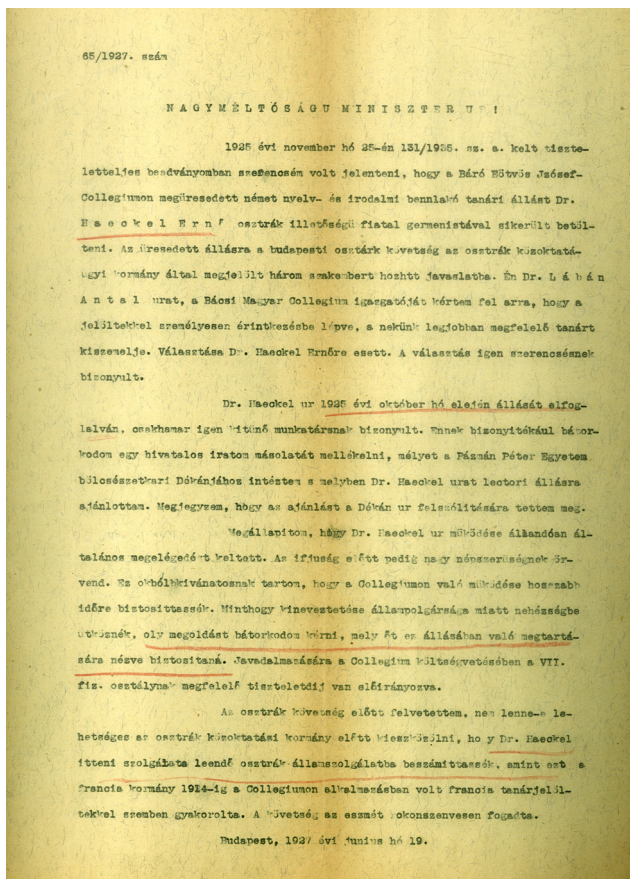
A Bárá Eötvös József-Collegium francia nyelv- és irodalmi tanulmányait 1914-ig francia tanárok vezették. A tanárok a párizsi École Normale Supérieure igazgatójával, George Ferrot-val 1897 évben történt megállapodásból kifolyólag a nevezett nagykiráti intézet legkiválóbb végzett növendékeinek sorából szemeltettek ki, és pedig 1911 óta évről-évre kétfő. Az illetők a legmagasabb fokú képesítéssel bírtak /egrégé de l'Université de Paris/. A két intézet között létesült megállapodást a francia kormány kormány 1911-ben neaosak helyben hagyta, hanem a collegiumon alkalmazott tanároknak itt töltött idejét francia államszolgálatba számította be. Minthogy a francia nyelv a collegium összes növendékeire kötelező, a collegiumnak két magyar tanára is részt vett a tanításban, mert eredmény csak úgy érhető el, ha a tanítás kisebb csoportokban történik.

A háború folytán lecsökkent létszám tanulmányait Dr. Eckhart Sándor tanár vezette. Kíségetésére egy, esetleg két óráudó tanár alkalmaztatott a collegium végzett növendékei közül. Tehát a tanítás folytonossága nem szakadt meg, sőt elég szép eredményt mutatott fel, amennyiben 1914 - 1919 időszakban is 8 növendék szerezte meg a francia-azaki képesítést.

Az 1919/20 tanévre a létszám tetemesen megnövekedvén, kísérletet tettem arra nézve, hogy ismét egy École Normale-beli tanárt szerezzek a collegium részére. Minthogy akkor a francia kormány az École Normale felé való összeköttetést nem tűrt volna, magán összeköttetésem révén iparkodtam oélt érni. Sikert is igen kiváló fiatal tanárt találok,

97. 65/1927. Bartoniek Géza levele Ernst Häckl alkalmazásáról. Budapest, 1927. június 19. MDKL 47. doboz 84/b/1. dosszié

65/1927. Lettre de Géza Bartoniek sur le recrutement d'Ernst Häckl. Budapest, le 19 juin 1927, MDKL, boîte 47, dossier 84/b/1

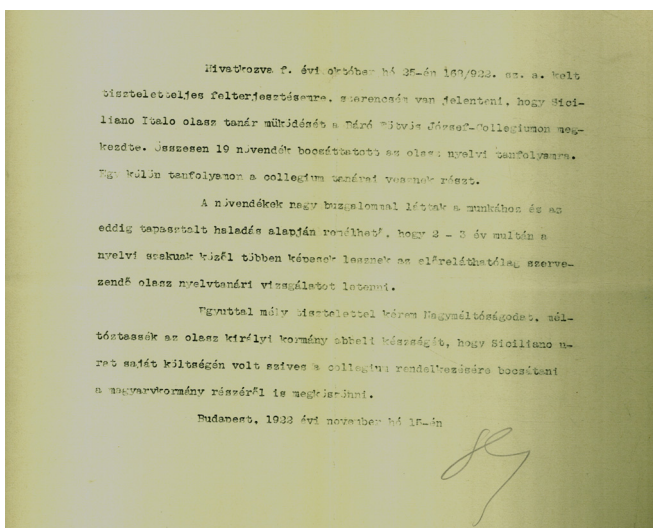


Hugo Kleinmayr csak nehezen tudta eltávolítani az intézetből az igazgatóság, mert az osztrák lektornak a követségen keresztül sikerült elérnie megbízatásának meghosszabbítását. Az 1926/1927. tanévben végül Ernst Häckl vette át a helyét, aki 1944 februárjáig teljesített szolgálatot az intézetben. Több nyelvkönyve jelent meg, és az intézet tanáraival és hallgatóival egyaránt kiváló kapcsolatokat ápolt.

Après avoir réussi, non sans difficultés, à éloigner le lecteur autrichien Hugo Kleinmayr qui avait convaincu l'Ambassade de prolonger son contrat avec le Collège, la direction confia ce poste dès 1926/1927 à Ernst Häckl, qui l'occupa jusqu'en février 1944. Pendant cette période, il publia de nombreuses méthodes de langue et entretint d'excellentes relations aussi bien avec les professeurs qu'avec les élèves de l'établissement.

98. 168/1922. Bartoniek Géza felterjesztése Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Italo Siciliano szerződtetése ügyében. Budapest, 1922. október 25. MDKL 47. doboz 84/b/4. dosszié

168/1922. Note de Géza Bartoniek à Kunó Klebelsberg, ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au sujet du contrat d'Italo Siciliano. Budapest, le 25 octobre 1922, MDKL, boîte 47, dossier 84/b/4



Olasz nyelvű lektort is alkalmaztak az intézetben. Teleki Pál curator személyesen járt köz-
ben az olasz királyi kormánynál a lektor kinevezése és díjazása érdekében. A kinevezést
külpolitikai és oktatáspolitikai szempontok is indokolták: Olaszország és Magyarország
mint a Párizs környéki békekárvallottjai a külpolitikai kitörési lehetőségek érdekében
közeledtek egymáshoz. Emellett az 1924: XI. tc. bevezetésével a háromosztatú iskolaszerve-
zetben (gimnázium, reálgimnázium, reáliskola) nagyobb súlyt kaptak a modern nyel-
vek, köztük az olasz is. A Collegium gyorsan alkalmazkodott a középiskolai igények meg-
változásához.

Nouvel élément du programme, l'apprentissage de l'italien devint possible grâce au recrute-
ment d'un lecteur italien. C'est le curateur Pál Teleki qui était intervenu en personne auprès
du gouvernement royal d'Italie afin d'obtenir cette nomination ainsi que le financement du
poste. La création d'un poste de lecteur italien était motivée par des raisons relevant à la
fois de la politique internationale de la Hongrie et de sa politique éducative : la Hongrie et
l'Italie, déçues par les traités de paix, faisaient partie des pays qui commençaient à coopé-
rer entre eux pour déceler d'éventuelles issues dans le domaine des affaires étrangères. De
plus, suite à la promulgation de l'article XI de la loi de 1924, la mise en place d'un système
scolaire tripartite (lycée classique, lycée «réel», école «réale») favorise le développement de
l'enseignement des langues modernes et notamment de l'italien. Le Collège s'adapte donc
très vite aux changements du contexte scolaire.

99. Huszti József jelentése a filológiai órákról az 1921/1922. tanévben. Budapest, 1922 június. MDKL 52. doboz 101/2/c. dosszié

Compte rendu de József Huszti sur les cours de lettres classiques de l'année 1921/1922. Budapest, juin 1922, MDKL, boîte 52, dossier 101/2/c

Jelentés

az 1921/22. tanév el. phil. tanulmányairól.

Ebben a tanévben kivételhez meg először két előfoglalom művelésének közös vezetése úgy, hogy egyrészt az I. és II. évet, másrészt a III. és IV. évet együtt foglaltattuk. Az új csoportosítás célja az volt, hogy a görög iragyművelés felmunkáinak is legyen a II. évről is bevonható a munkába. Különösen az előbbi intézkedés volt szükséges, mert a hagyományok helyi körökben ma, miként néha még a középiskola tantervében is, kevés munkáját is pótolni kell, de ez nem bizonyult. Az új csoportosítást, amennyire ezt a tanév vége felé megengedték, bevittem a munkába. Megjegyzem azonban, hogy a művelésnek néma tekintetben igen keveset lehetett volna, mert a közös előfoglalom egyelőre 7, a második pedig csak 6 műveléssel dolgozott.

Az első csoportot, az I. és II. éves görögöket helyi 4 órában foglaltattuk. Az anyag első felében volt Herodotus, másrészt felében Anaxagoras, továbbá Platon Apologia-i kivonat. A második felében általában egyen dolgoztak. Kétség kívül, Anaxagoras és Herodotus, hogy művelés volt, egyen kivétel is igényelt dolgozni a kivonat anyagot. Továbbá is csak Platon Anaxagoras volt szükséges, mint az múlt tanévben, ki foglaltak feladatát némely feladatokat ellenére sem volt hajlandó megírni. Mivel ezért feladatokat voltam, továbbá, hogy gyakorlati nem csak a hogy számára a görög órákban való megjelölés kelléssel kelléssel.

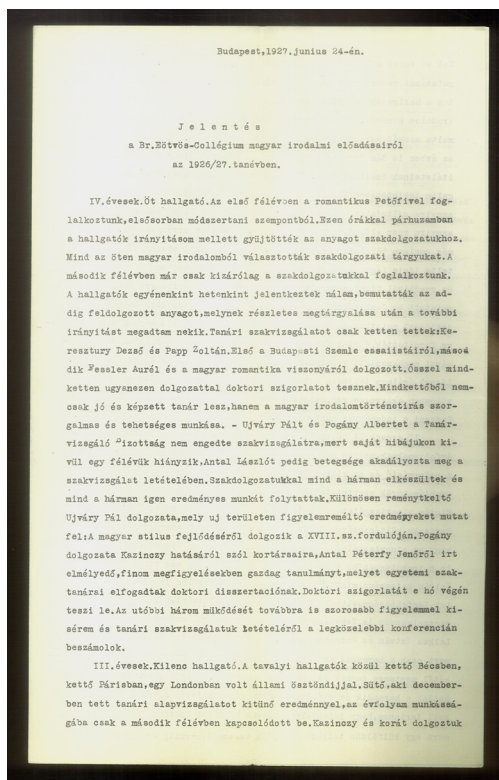
Az első évvel közöl Platon Anaxagoras és Herodotus, elv. megjelölés. Kétség kívül az iragymot, de nincs bizonyos, hogy később, az utolsó feladatokat kell

A klasszika-filológia tanszakon jelent meg először, hogy az első- és másodéveseket, illetve a harmad- és negyedéveseket együtt oktatták. Ezt egyfelől az indokolta, hogy a görög nyelvórák száma megemelkedett, másfelől pedig az, hogy a negyedéveseket aktívabban kívánták bevonni a collegiumi képzésbe. Korábban ugyanis a negyedévesek kizárólag a szakdolgozatukkal, illetve a szakvizsgára való felkészüléssel foglalkoztak. Ez a rendszer 1927/1928-at követően fokozatosan a többi tanszakon is elterjedt.

C'est pour les cours de lettres classiques que l'on commence à répartir les élèves en deux groupes mixtes, l'un constitué d'élèves de première et deuxième année, l'autre de ceux de troisième et quatrième année. Cela devint nécessaire en raison de l'augmentation du nombre de cours de grec et de l'implication des élèves dans les différentes activités du Collège en quatrième année, alors que les années précédentes, ils n'avaient d'autres devoirs que la rédaction d'un mémoire de fin d'études et la préparation de leur examen final. À partir de 1927/1928, ce modèle sera également repris, petit à petit, dans les autres spécialités.

100. Farkas Gyula jelentése a magyar irodalmi órákról az 1926/1927. tanévben. Budapest, 1927. június 24. MDKL 52. doboz 101/3/c. dosszié

Compte rendu de Gyula Farkas sur les cours de lettres hongroises au cours de l'année académique 1926/1927. Budapest, le 24 juin 1927, MDKL, boîte 52, dossier 101/3/c



Az I. világháború hatásait az egymásra torlódott évfolyamok miatt az 1926/1927. tanévig érzékeltetni lehetett. A tanulmányi színvonal ingadozott, Bartoniek Géza pedig magas kora miatt nem tudta a felügyeletet olyan hatékonyan gyakorolni, mint korábban. Az 1927 utáni jelentések azonban valamennyi tanszakon egyöntetűen a tanulmányi színvonal emelkedéséről számoltak be.

C'est jusqu'à l'année académique 1926-1927 que les retombées de la Première Guerre mondiale se font sentir au niveau des effectifs des élèves. Les résultats des étudiants étaient très variables et Bartoniek, déjà assez âgé, ne pouvait plus vraiment exercer une autorité aussi grande que par le passé. Les comptes rendus professoraux d'après 1927, témoignent cependant d'une nette amélioration du niveau des résultats, toutes spécialités confondues.

V.

A MEGÚJULT COLLEGIUM –
GOMBOCZ ZOLTÁN
IGAZGATÓSÁGÁNAK IDŐSZAKA

1927–1935

LE RENOUVEAU DU COLLÈGE EÖTVÖS
SOUS LA DIRECTION DE ZOLTÁN GOMBOCZ
DE 1927 À 1935

Bartoniék Géza egészségi állapota 1927-re olyan mértékben megromlott, hogy nyugdíjazása elkerülhetetlen volt. Igazgatóvá a tanári kar legtekintélyesebb tagját, Gombocz Zoltánt nevezték ki, aki azonban csak 1928-ban tudta elfoglalni hivatalát, mert korábban a berlini Collegium Hungaricum élén állt.

Helyettesítését egy évig Szabó Miklós látta el, aki a curator kezdeményezésére új felvételi eljárást vezetett be: a „fejkopogtatást”, valamint tanulmányi reformot hajtott végre. Ennek eredményeként a Collegium válogatási és minősítési rendszere háromszintűvé vált. A szakórákon mindenekelőtt a tudományos képességeket vizsgálták.

Teleki és Gombocz mellett az intézet vezetésében 1928-tól aligazgatóként Szabó Miklós is részt vett. A Collegium az 1930-as években több alkalommal megpróbálta főiskolai jellegét és gazdasági önrendelkezését helyreállítani – sikertelenül. 1932-ben robbant ki az internátus történetének egyik legsúlyosabb botránya, a kommunista szervezkedés, amely Gombocz és a Collegium tekintélyét egyaránt csorbította.

Gombocz igazgatóságát virágkorként tartja számon a közvélemény, ez elsősorban tudományos tekintélyének köszönhető. Tragikusan hirtelen halála azonban nehéz örökséget hagyott utódjára: noha az intézet felkerült a nemzetközi tudományosság térképére, a collegiumi tagság, az utánpótlás alapjai beszűkültek, továbbá megoldatlan maradt a főiskolai jelleg és a gazdasági önállóság elismertetése.

L'état de santé de Géza Bartoniék se détériora à tel point que son départ à la retraite devint inévitable. Il eut lieu en 1927. Son successeur au poste de directeur fut Zoltán Gombocz, le membre le plus réputé de l'équipe professorale, qui ne pourra toutefois occuper ce poste qu'à partir de 1928, en raison de sa précédente mission à la tête du Collegium Hungaricum de Berlin.

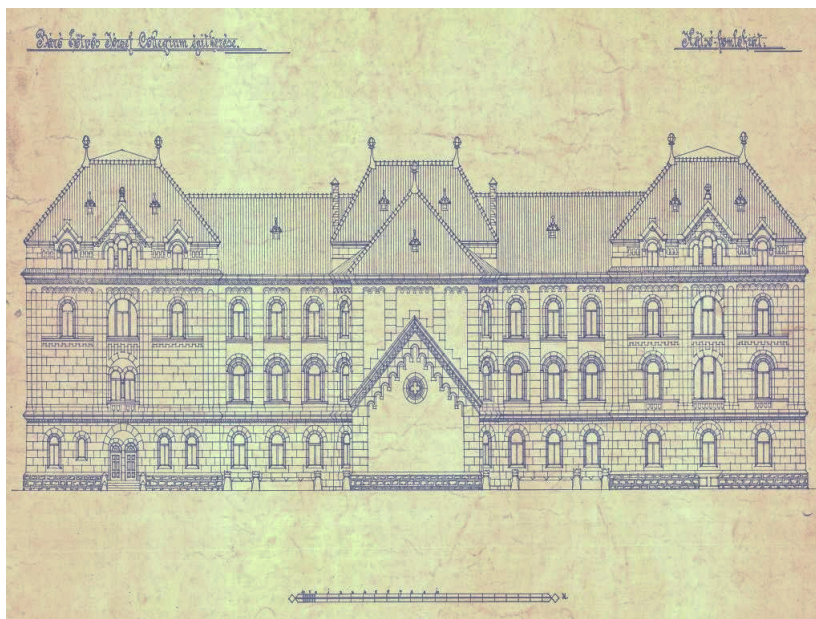
Pendant l'année 1927/1928, il fut remplacé par Miklós Szabó à qui l'on doit l'introduction d'une nouvelle épreuve au concours d'entrée, épreuve dite de la « percussion crânienne ». Il est également à l'origine d'une réforme dans le programme d'études. Avec cette nouvelle épreuve, les élèves doivent remplir trois conditions pour suivre leur scolarité au Collège : réussir la partie orale du concours d'entrée, les examens universitaires et les examens internes, au Collège.

Après 1928, Miklós Szabó prit part à la direction de l'établissement aux côtés de Teleki et de Gombocz. Dans les années 1930, le Collège Eötvös tenta à plusieurs reprises de retrouver son statut d'établissement d'enseignement supérieur ainsi que son indépendance économique – sans toutefois y parvenir. En 1932, éclata un des scandales les plus graves de l'histoire de l'internat : un complot communiste. Cet épisode nuisit gravement à la réputation de Gombocz et à celle du Collège.

La direction de Gombocz est considérée, surtout en raison de l'autorité scientifique que celui-ci représentait, comme une grande époque du Collège. Sa mort, d'une soudaineté tragique, laissa à ses successeurs un héritage difficile à gérer : bien qu'ayant sa place parmi les institutions scientifiques de rang international, le Collège rencontra de plus en plus de difficultés à assurer la relève des étudiants et ne réussissait toujours pas, ni à faire reconnaître son statut d'école supérieure, ni à acquérir son indépendance économique

101. (Falon/60) A Báró Eötvös József Collegium építkezése. Hátsó homlokzat

(Sur le mur/60) Travaux de construction du Collège « Baron József Eötvös ». Façade arrière



102. (V/61) Az 1928. május 4-én tartott tanári értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/b. dosszié. (A következő oldalon)

(V/61) Protocole de la réunion des professeurs du 4 mai 1928. MDKL, boîte 54, dossier 102/b. (Voir page suivante)

A tanulmányi és szervezeti reform egyik legfontosabb lépése a személyes elbeszélgetés, a „fejkopogtatás” vagy „fejtapogtatás” bevezetése volt. Az új felvételi eljárást kifejezetten Teleki Pál curator szorgalmazta. A személyes elbeszélgetésen az ifjak saját szaktárgyukban szerzett előzetes olvasottságát, jártasságát mérték fel. Mindez a képzési elvek változását is mutatja: a Collegium a középiskolaitanár-képzés mellett a tudományos utánpótlásra helyezte a hangsúlyt.

L'élément le plus important des réformes concernant le programme d'études de l'établissement fut l'introduction d'un concours oral, la « percussion crânienne », sur laquelle le curateur Pál Teleki insista tout particulièrement. Cet examen oral visait à se faire une idée des connaissances et des lectures des candidats dans le domaine de spécialité qu'ils s'étaient choisis. Cela illustre en même temps les changements de la mission que se donnait le Collège : à partir de ce moment-là, en plus de la formation de professeurs du secondaire, une place de plus en plus importante revint à la préparation des élèves à la vie scientifique.

Jegyzőkönyv

a B. Eötvös József-Collegium 1928. évi, május hó 4.-én megtartott tanári értekezletéről.

Jelen vannak: dr. Szabó Miklós, igazgató-helyettes, az értekezlet vezetője, dr. Lukács Pál, dr. Moravcsik Gyula, dr. Zsigyi Miklós, kollégiumi rendes tanárok, dr. Filárszky Nándor, Jean Carrère, Paolo Calabró, dr. Ernst Haecckel, dr. Fodor Ferenc, dr. Horváth Endre, dr. Madzsar Imre, Aurélien Sauvageot, Szegő Albert: kollégiumi tiszteltdíjas tanárok, dr. Tomasz Jenő, tanár, értekezleti jegyző.

Dr. Szabó Miklós igazgató-helyettes az értekezlet megnyitása után a következő bejelentéseket teszi:

I. Személyi ügyek:

Dr. Bartoniek Géza ny. kollégiumi igazgatót az „officier de la Légion d'Honneur” kitüntetésben részesítette a francia kormány. Ugyancsak francia kitüntetést kapott Szegő Albert, kollégiumi francia óraadó tanár is, aki az „officier d'académie” kitüntetést kapta. Mindkettő örvendetes tudomásul szolgál.

Dr. Farkas Gyula, kollégiumi tanárt a berlini egyetem magyar tanszékére ny. rk. tanárrá nevezték ki. 1928. május hó 1-től kezdődőleg, úgy hogy dr. Farkas ápr. 15-én már el is távozott új állomáshelyére. Amily örvendetes számunkra Farkas e szép emelkedése, ép oly erősen érezzük értékes egyéniségének hiányát is. Regaszkodásban és szeretetben volt része a kartársak és tanítványok részéről itt léte alatt s ugyanezek jókivánsága kísérte őt új helyére.

II. Vendégek a kollégiumban.

Ápr. 27. -n gróf Calice meghatalmazott miniszter, budapesti osztrák követ Seeman Rudolf követségi tanácsos kíséretében látogatta meg a kollégiumot. A vendégeket az épen itthon időző dr. Gombocz Zoltán kollégiumi igazgatóval a kollégium tanári karra fogadta. A kb. 3 órás látogatás alatt a vendégek a kollégiumi élet minden része iránt érdeklődtek; megnézték a növendékszobákat, az ebédlőt, tornatermet stb. Figyelmüket főképp a könyvtár kötötte le. A magas látogatás egyik eredménye az, hogy az Oesterreichische Bundesverlag azóta már kb. 14. kötet ajándékkönyvet küldött a könyvtár részére s támogatását a jövőben is ígérte.

Ápr. 17. -n dr. Magyary Zoltán min. tanácsos, a kultuszminisztérium egyetemi ügyosztályának vezetője látogatta meg a kollégiumot. Megnézte az épület s belső felszere-

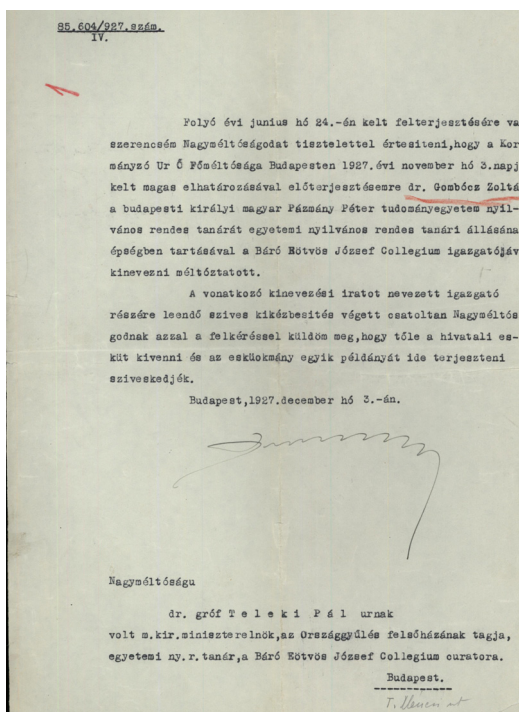
103. (V/62) Collegiumi bál a '30-as évek második felében

(V/62) Bal au Collège dans la deuxième moitié des années 30



104. 85.604/1927. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter levele Teleki Pál curatorhoz Gombocz Zoltán igazgatói kinevezéséről. Budapest, 1927. december 3. MDKL 39. doboz 66/a. dosszié

85.604/1927. Lettre de Kunó Klebelsberg, ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au curateur Pál Teleki concernant la nomination de Zoltán Gombocz au poste de directeur. Budapest, le 3 décembre 1927, MDKL, boîte 39, dossier 66/a



105. 9/1927. Teleki Pál curator levele a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Szabó Miklós ideiglenes igazgatói megbízásáról. Budapest, 1927. december 28. MDKL 40. doboz 67. dosszié. *(A következő oldalon)*

9/1927. Lettre du curateur Pál Teleki au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes concernant la nomination temporaire de Miklós Szabó au poste de directeur. Budapest, le 28 décembre 1927, MDKL, boîte 40, dossier 67. *(Voir page suivante)*

Bartoniek Géza 1927-ben szélütést kapott, és egészségi állapota nem tette lehetővé, hogy az igazgatói teendőket ellássa. Teleki Pál curator Gombocz Zoltánt óhajtotta az intézet élére kinevezni, aki erre az időszakra a tanári kar legtekintélyesebb tagjává vált. Gombocz azonban 1927/1928-ban a váratlanul elhunyt Gagger Róbert helyére került, és a berlini Collegium Hungaricumot vezette. Így a Collegium élén Gomboczot egy tanéven át ideiglenesen Szabó Miklós helyettesítette, aki számos tanulmányi és szervezeti reformot hajtott végre az internátusban.

En 1927, Géza Bartoniek fut frappé d'apoplexie, ce qui l'empêcha de s'acquitter de sa fonction de directeur. Ainsi, le curateur, Pál Teleki envisagea de nommer à la direction de l'établissement Zoltán Gombocz, alors membre le plus renommé de l'équipe professorale. Comme celui-ci était en 1927/1928 directeur du Collegium Hungaricum de Berlin, en tant que successeur de Róbert Gagger, mort subitement, son remplacement fut assuré au Collège par Miklós Szabó, initiateur de nombreuses réformes à l'internat.



BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF-COLLEGIUM

9/1927.Cur.szám.

Nagyméltósági Miniszter Ur!

Mint hogy a Báró Eötvös József-Collegium kinevezett tényleges igazgatója Dr.Gombocz Zoltán az 1927/28.tanév második semesterét is 1928.aug.15-ig még Berlinben tölti, az igazgatói teendőket eddig végző Dr.Bartoniek Géza, ny.igazgató pedig meggyengült egészségi állapota miatt e munkakört nem intézheti, szerencsém van Nagyméltóságodnak javasolni, hogy 1928.szept.1-ig, Dr.Gombocz Zoltán visszajöveteléig az igazgatói teendők elvégzésével Dr.Szabó Miklóst, a kollégium legidősebb és bennlakó tanárát megbizni méltóztassék. Ezzel kapcsolatban arra kérem Nagyméltóságodat, hogy a kollégium részére szóló javadalmi kiutalásokat 1928.jan.1-től 1928.szept.1-ig Dr.Szabó Miklós, igazgatói teendőkkel megbízott kollégiumi tanár, vagy annak megbízottja címére méltóztatassék kiutaltatni. A kollégiumi ügymenet zavartalan biztosítása érdekében Dr.Szabó Miklós tanárt megbiztam ezzel, hogy a felmerülő igazgatói teendőket Nagyméltóságod megbizásáig végezze.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte nagyrabecsülésem kifejezését
Budapest, 1927 évi december hó 28-án.

ny.miniszterelnök, a B.Eötvös József-Collegium
kurátora.

Nagyméltóság

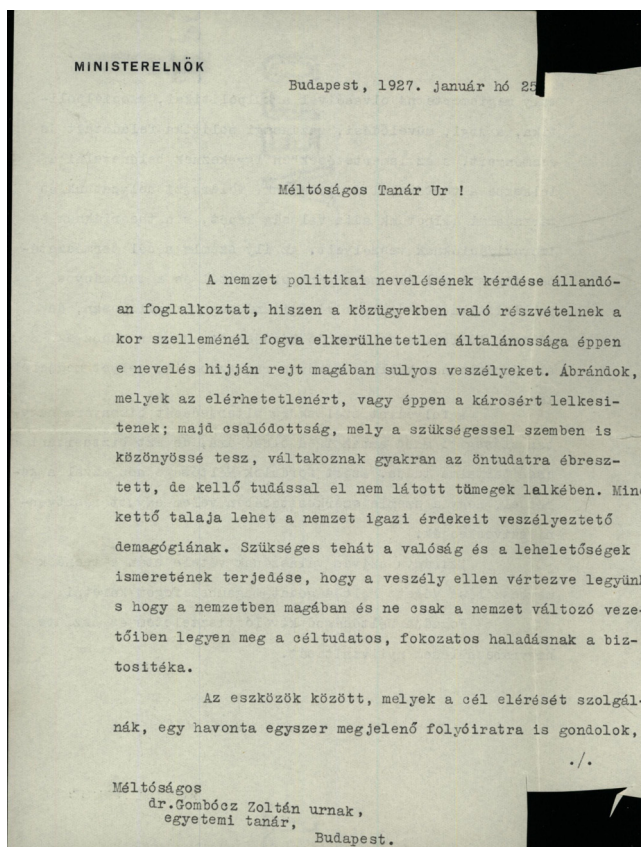
dr.gróf Klebelsberg Kuno.v.b.t.t., vallás-és közoktatásügyi

Miniszter Urnak

Budapest, Hold-u.

106. Bethlen István miniszterelnök levele Gombocz Zoltánhoz. Budapest, 1927. január 25. MDKL 39. doboz 66/a. dosszié

Lettre du Premier ministre István Bethlen à Zoltán Gombocz. Budapest, le 25 janvier 1927, MDKL, boîte 39, dossier 66/a



MINISZTERELNÖK

Budapest, 1927. január hó 25

Méltóságos Tanár Ur !

A nemzet politikai nevelésének kérdése állandóan foglalkoztat, hiszen a közügyekben való részvételnek a kor szelleménél fogva elkerülhetetlen általánossága éppen e nevelés híján rejt magában súlyos veszélyeket. Ábrándok, melyek az elérhetetlenért, vagy éppen a károsért lelkesítenek; majd csalódottság, mely a szükségessel szemben is közönyössé tesz, váltakoznak gyakran az öntudatra ébresztett, de kellő tudással el nem látott tömegek lankában. Mindkettő talaja lehet a nemzet igazi érdekeit veszélyeztető demagógiának. Szükséges tehát a valóság és a lehetőségek ismeretének terjedése, hogy a veszély ellen vértézve legyünk és hogy a nemzetben magában és ne csak a nemzet változó vezetőiben legyen meg a céltudatos, fokozatos haladásnak a biztosítéka.

Az eszközök között, melyek a cél elérését szolgálják, egy havonta egyszer megjelenő folyóiratra is gondolok,

./.

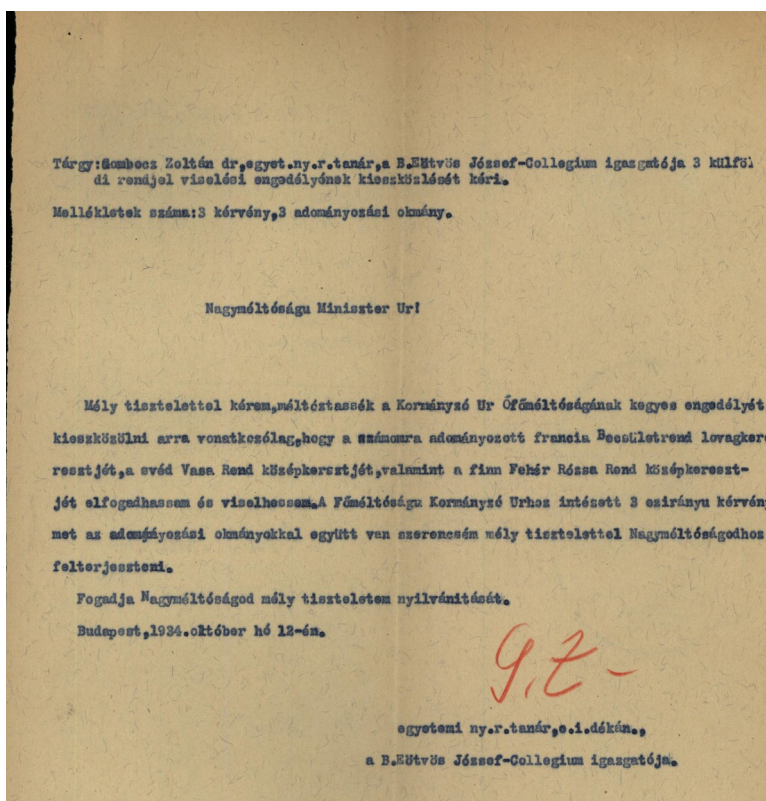
Méltóságos
dr. Gombocz Zoltán urnak,
egyetemi tanár,
Budapest.

Gombocz Zoltán közéleti és tudományos tekintélyét jelzi, hogy a később *Magyar Szemle*-ként működő folyóirat szerkesztőbizottsági tagságára maga Bethlen István miniszterelnök kérte fel. A főszerkesztő Szekfű Gyula, majd 1938-tól Eckhardt Sándor lett, akik maguk is Eötvös-collegisták voltak. A folyóirat leginkább a konzervatív értelmiséget szólította meg, és arculatában a *Nyugattal* való szembenállást jelenítette meg.

Le fait que c'est István Bethlen, le Premier ministre en personne, qui invite Zoltán Gombocz à faire partie de la rédaction de la revue connue plus tard sous le titre de *Magyar Szemle*, indique très bien le poids de celui-ci tant dans la vie publique que scientifique. Le rédacteur en chef de la revue était d'abord Gyula Szekfű et, à partir de 1938, Sándor Eckhardt – deux anciens élèves du Collège. Les intellectuels conservateurs formaient le public cible de la revue qui se voulait un organe de presse opposé à l'esprit de *Nyugat* (l'Ouest).

107. 142/1934. Gombocz Zoltán levele Horthy Miklós kormányzóhoz kitüntetések viselésének engedélyezése végett. Budapest, 1934. október 12. MDKL 39. doboz 66/a. dosszié

142/1934. Lettre de Zoltán Gombocz au gouverneur Miklós Horthy au sujet de la permission du port des décorations. Budapest, le 12 octobre 1934, MDKL, boîte 39, dossier 66/a

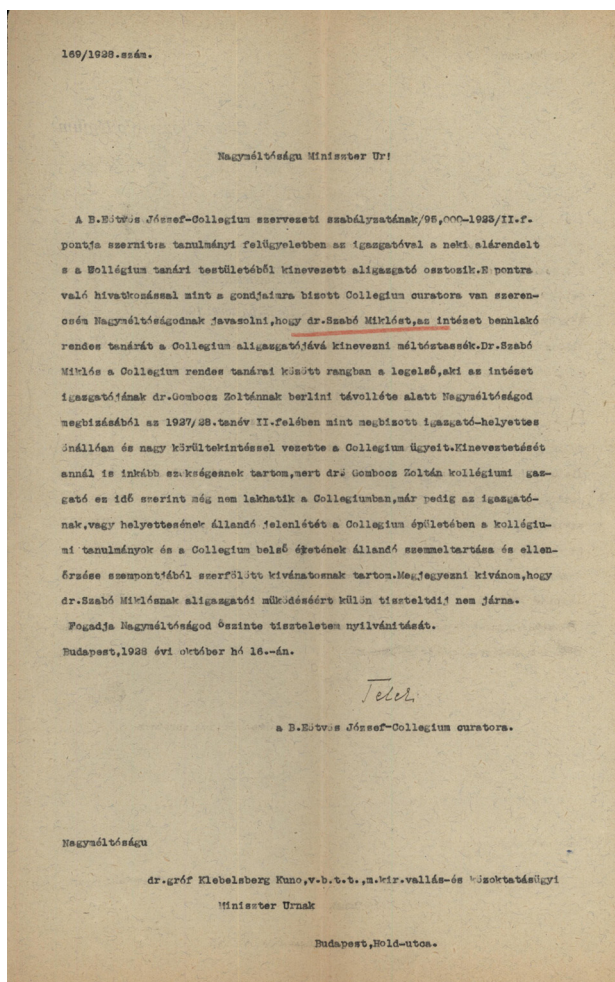


Gombocz Zoltán munkásságával nemcsak hazai, hanem külföldi tudományos intézetek és államok elismerését is kivívta. Ragyogó tudása, Teleki Pállal ápolt kiváló kapcsolata, amely politikai támogatást is biztosított számára, a későbbi visszaemlékezőkben gyakran keltette azt a benyomást, hogy Gombocz igazgatósága az intézet virágkorát jelentette.

L'œuvre scientifique de Gombocz n'a pas seulement été reconnue en Hongrie, mais aussi par des instituts de recherche et des États étrangers. Grâce à ses compétences scientifiques et aux bonnes relations entretenues avec Pál Teleki, relations qui lui valurent le soutien politique de ce dernier, sa direction est souvent comparée dans les mémoires à la période de prospérité d'avant-guerre.

108. 169/1928. Teleki Pál curator levele Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Szabó Miklós aligazgatóvá történő kinevezéséről. Budapest, 1928. október 16. MDKL 40. doboz 67. dosszié

169/1928. Lettre du curateur Pál Teleki au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes Kunó Klebelsberg au sujet de la nomination de Miklós Szabó au poste de directeur adjoint. Budapest, le 16 octobre 1928, MDKL, boîte 40, dossier 67

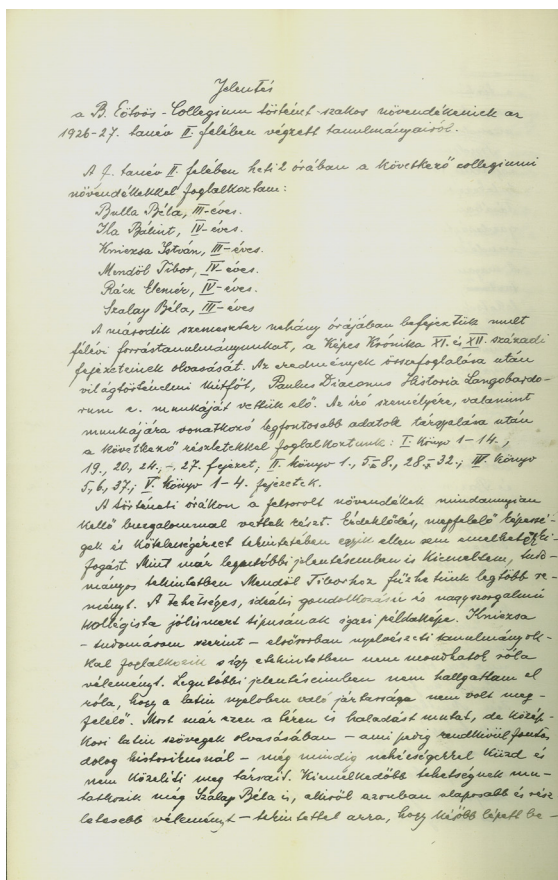


Mivel a reformok Teleki Pál elvárásainak megfelelően zajlottak le, a curator javasolta, hogy Szabó Miklós nyerjen aligazgatói kinevezést. Szabó Miklós a tisztséget 1935-ig viselte, majd Gombocz halálát követően igazgató lett.

Les réformes ayant été mises en place conformément à ses attentes, le curateur Pál Teleki propose de nommer Miklós Szabó au poste de directeur adjoint. Celui-ci porta ce titre jusqu'en 1935 quand il devint directeur à la suite de la mort de Gombocz.

109. Madzsar Imre jelentése a történelem szakos órákról az 1926/1927. tanév II. félévében. Budapest, 1927. június 24. MDKL 52. doboz 101/3/c. dosszié

Compte rendu d'Imre Madzsar sur les cours d'histoire au cours du deuxième semestre de l'année académique 1926/1927. Budapest, le 24 juin 1927, MDKL, boîte 52, dossier 101/3/c



Először a történeti, a klasszika-filológia és a francia tanszakokon jelent meg a két féléves bontásban közölt tanári jelentés. Ezt a szigorúbb tanulmányi felügyeletet erősítette 1928 februárjától a tanári kar hathetenkénti ülésezése. A tanári kar sűrűbb ülésezése a nagy adminisztrációs terhek miatt hamarosan megszűnt.

C'est d'abord en histoire, en lettres classiques et en lettres françaises que la pratique de procéder à un compte rendu semestriel fut introduite. Dès février 1928, l'équipe professorale prit l'habitude de se réunir toutes les six semaines. Ces deux changements visaient la mise en place d'un contrôle plus étroit des étudiants, bien que le deuxième ait vite été supprimé en raison de la surcharge administrative importante qui pesait déjà sur les professeurs.

110. (V/63) Az 1928. december 22-én tartott félévzáró tanári értekezlet jegyzőkönyve. MDKL 54. doboz 102/b. dosszié. (A következő oldalon)

Protocole de la réunion de fin de semestre des professeurs du 22 décembre 1928, MDKL, boîte 54, dossier 102/b. (Voir page suivante)

1928 decemberétől Teleki Pál curator kezdeményezésére a tanári értekezleteken három szintből álló minősítési rendszert vezettek be. Dicséretet a legkiválóbb hallgatók kaphattak, akik tudományos érdeklődésüket bizonyították. Megfelelőre minősítették azokat, akikkel kapcsolatban nem merült fel probléma, vagyis „még jó középiskolai tanár válhatott belőlük”. Végül pedig elmarasztalták azokat, akik szorgalom vagy járatosság tekintetében elmaradtak társaiktól. Ennek megfelelően a válogatási rendszer is három pilléren nyugodott: a személyes elbeszélgetésből álló felvételi, a gólyahét és a megfelelő alapvizsgai, szakvizsgai jegyek, illetve a collegiumi órákon nyújtott teljesítmények. Az intézeti képzés jellege tehát egyértelműen a tudományoselit-képzés irányába tolódott el.

À partir de décembre 1928, sur proposition du curateur Pál Teleki, un système d'évaluation à trois niveaux fut mis en place pour les réunions semestrielles. Les élèves les plus brillants, qui faisaient également preuve d'intérêt scientifique, étaient félicités, une mention bien allait aux élèves qui n'avaient pas de difficultés particulières, c'est-à-dire, qui pouvaient encore « devenir de bons professeurs du secondaire ». En revanche, le manque de travail ou des résultats moins brillants valaient une réprimande. À partir de cette époque, la sélection des élèves se fit en trois parties : le concours d'entrée sous forme de discussions individuelles, les épreuves de la semaine des « cigognes » (« cigogne » est l'appellation des élèves de première année, au cours des quelques premiers mois de leur apprentissage) et les premiers résultats d'examen ou notes obtenues en cours au Collège. Parallèlement à ces réformes, la formation de chercheurs d'élite devient un objectif de plus en plus central pour le Collège.

Jegyzőkönyv

a B. Eötvös József-Collegium 1928. decemeber hó 22.-én megtartott félévzáró tanári értekezletéről.

Jelen vannak: dr. Gombocz Zoltán, kollégiumi igazgató, az értekezlet vezetője, dr. Szabó Miklós, dr. Lukacsics Pál, dr. Moravcsik Gyula, dr. Zsirai Miklós, kollégiumi rendes tanárok, dr. Calabro Pál, dr. Haekkel Ernő, dr. Fodor Ferenc, dr. Pais Dezső, dr. Németh Sándor, dr. Horváth Endre, Szegő Albert: kollégiumi tiszteletdíjas tanárok, dr. Tomasz Jenő, értekezleteti jegyző.

Távolmaradásukat kimentették: dr. Filárszky Nándor, dr. Madzsar Imre, dr. Koszó János, dr. Göttling János, Italo Siciliano, Jean Carrere, és Sauvageot Aurélien tanárok.

Az értekezlet megnyitása, a mult értekezleteti jegyzőkönyv felolvasása és hitelesítése után az igazgató személyi és más természetű ügyekről teszi meg jelentését. Dr. Koszó János, pedagógiumi tanárt, egyetemi magántanárt a Collegium rendes tanárává nevezték ki: dr. Göttling János, tudományegyetemi német lektort, aki szintén a Paedagogiumban működött ugyancsak a Collegiumban osztotta be a vallás-és közoktatásügyi minisztérium. A Collegium tanári karának ezen értékes megnagyobbodása mindenkinek örvendetes tudomásul szolgál s Gombocz Zoltán igazgató a tanári testület nevében őszinte megbecsülésről és kollégiális ragaszkodásról biztosította az első félévben máris működő új kollégiumi tanárokat.

Az igazgató ezután a 94963/1928. IV. számú miniszteri rendeletet olvassa fel, amelyben természetben kiosztandó ösztöndíjak címén a vallás-és közoktatásügyi Miniszter Ur 5000. pengőt adományoz a Collegium szegénysorsu és arra érdemes növendékei részére. A tanári kar közösen kijelöli azon kollégiumi tagokat, akiket az adományban részesíteni kíván, egyben az igazgató indítványára elhatározza, hogy a nagyértékű, váratlan adományt az elszámolás alkalmával írásban fogja a Nagyméltóságú Miniszter Urnak megköszönni.

Az értekezlet második részét a szaktanárok tanulmányi jelentése képezte. A tanári testület részben Gombocz Zoltán igazgató indítványára, részben az 1928. évi tanévzáró értekezlet hasonló tartalmu határozata alapján kimondja, hogy a félév végén minden kollégiumi tag írásbeli értesítést kap arról, hogy tanulmányi és fegyelmi szempontból mily mértékben tett az illető eleget kollégiumi kötelességeinek. Az előmenetel minősítésében a tanári testület 3 fokú állapít meg: I. fok a dicséret: amikor a kollégiumi tagnak valamely szakban való előmeneteléről dicséretileg emlékezik meg a kon-

111. (V/64) Barker Vernon Duckworth levele Gombocz Zoltán igazgatóhoz. London, 1928. október 13. MDKL 46. doboz 84/1. dosszié

(V/64) Lettre de Barker Vernon Duckworth au directeur Zoltán Gombocz. Londres, le 13 octobre 1928, MDKL, boîte 46, dossier 84/1

TELEPHONE
522 ST. ALBANS.

Saturday, October 13.
1928.

LONE PINE,
ST. ALBANS,
HERTS.

Dear Professor Gombocz,

I have been requested to communicate with you by Professor Golland concerning my appointment as teacher of the English Language and literature at the Eötvös College. I recently had the honour of meeting Count Teleki in London, when the question of my appointment to the Eötvös College was discussed. I have been in communication also with Professor Golland about an appointment which he is anxious for me to take up in his University at the new year. We have considered, and Professor Golland has very cordially approved, the details of a new scheme for the exchange

Gombocz Zoltán és Teleki Pál kiterjedt kapcsolatrendszerének és tudományos elismertségének köszönhetően a francia, német és olasz anyanyelvi lektorok mellé sikerült angol, észt és finn lektorokat is szerződtetni az internátusba, akik tovább színesítették a képzési rendszert.

Les nombreuses relations entretenues par Zoltán Gombocz et Pál Teleki, ainsi que leur renom dans le monde scientifique, permirent d'embaucher, en plus des lecteurs français, allemands et italiens, déjà présents dans l'établissement, des lecteurs anglais, estonien et finnois pour diversifier le programme d'enseignement.

112. (V/65) 48/1932. Teleki Pál curator felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a kommunista összeesküvés ügyében. Budapest, 1932. június 18. MDKL 51. doboz 98/2. dosszié

(V/65) 48/1932. Note du curateur Pál Teleki au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes au sujet du complot communiste au Collège. Budapest, le 18 juin 1932, MDKL, boîte 51, dossier 98/2

1932. Jून. 18.
1932. Jून. 18.

Magyaroktatásügyi Miniszter Úr!

As egyetem kurátora miniszterével kapcsolatban f. hó 18-án tett előző jelentésem kitérő pontjaitól az Újra vonatkozó részletes jelentésemből mely részleteket el felterjesztem.

A Jun. 18-án előadották két kollégiumi tag kiállt beadványát, névszerint: Szabó Zoltán és Szigeti Imre tagokat a rendőrség még ugyancsak erre végleg elbocsátotta, amelyben beismerték róla, hogy a kollégiumi tagok közül az egyikük és a szervezkedésben semmiféle részük nem volt. Szervezkedésben résztvevőként azonban is, kiadókra vonatkozó javaslatokból nem tekintették el. István Stolte, Bertók János, Jákó Géza, Mód Péter, Schöpflin Gyula, István Stolte, Zoltán Szabó és Imre Szigeti aktív részt vettek, az Újra elő kerültek. Feltételekkel javasolták, hogy a Collegiumi való kiadók már most kiadók.

Magyaroktatásügyi Miniszter Úr! Hívték fel, hogy a Magyar ifjúság körében a legutóbbi években, jelenleg és jövőre egyéni, népszerűségi tevékenység került. Mindezt a vezető, akiknek akár az egyetem, akár ifjúsági egyesületekben, vagy intézetekben az ifjúsággal való közvetlen érintkezésre alkalmas nyílás, napvilágra, szemléltetésben tapasztalják a világ egyre megváltozó jelét. Gyúrti körökkel és lelki problémákkal való szinte teljesen foglalkozás és gyűlölet népszerűsége olyan lelki szavart idéz elő, amely kiállt nem egyet a legveszélyesebb a legképtelenebb ideológiai irányt is foglalkoztatni.

Ami a Collegiumnak évtizedek óta bevált általános nevelési rendszerét illeti, a 1895-ös körülmények közötti tartozott megmaradni, amely a kollégiumi élet a munkás, tanácsos, beosztott és fizetés nélküli tagok ki állt. De az utóbbi években szükségét érezték annak, hogy a fenti alapelvek megtartása mellett a változó viszonyokra való tekintettel a kollégiumi tagok kivételével és neveléséről az intellektuális irányúknak kiállt az érdeklődés és még fokozottabb tekintettel legyenek.

Magyaroktatásügyi Miniszter Úr!

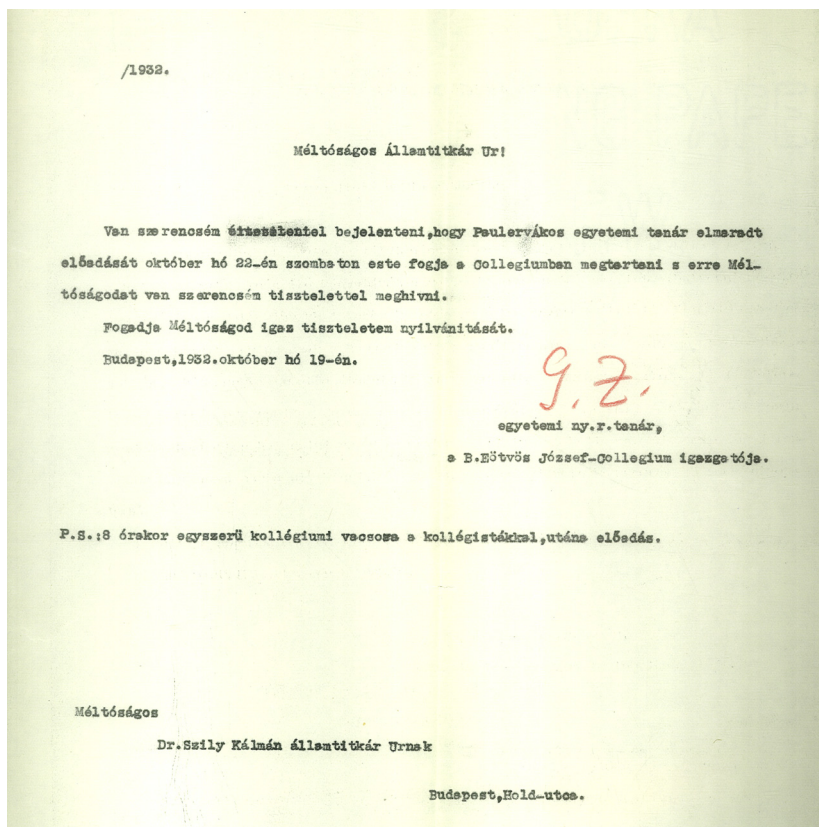
Dr. Kovács János a.kir. vallás-és közoktatásügyi Miniszter
Ország,

A Collegium 1895–1950 közötti történetének kétségkívül legnagyobb, sajtónyilvánosságot is kapott botránya az 1932-es kommunista szervezkedés volt. Bertók Jánost, Jákó Gézát, Mód Pétert, Schöpflin Gyulát, Stolte Istvánt, Szabó Zoltánt és Szigeti Imrét a Collegiumból állította elő a székesfővárosi rendőrség. Szabót és Szigetit felmentették, mert ártatlanok voltak, Bertókot, Jákót, Módot, Schöpflint és Stolte-t viszont a bíróság jogerősen is elítélte illegális társadalmi mozgalomban való részvételért, így collegiumi tagságuk megszűnt. Gomboczot és az intézetet kellemetlenül érintette a botrány, amelyről a sajtó heteken át cikkezett.

Le scandale le plus important de la période de 1895 à 1950, qui eut un grand écho dans la presse, fut sans doute le complot communiste de 1932. C'est au Collège que la police vint chercher János Bertók, Géza Jákó, Péter Mód, Gyula Schöpflin, István Stolte, Zoltán Szabó et Imre Szigeti. Les deux derniers s'avérèrent innocents, mais les autres élèves furent condamnés pour participation à un mouvement illégal, ce qui entraînait également la suppression de leur statut de collégien. Ce scandale, qui fit du bruit dans la presse plusieurs semaines durant, affecta beaucoup Gombocz et tout l'établissement avec lui.

113. 153/1932. Gombocz Zoltán meghívója Szily Kálmán VKM-államtitkár részére Pauler Ákos előadására. Budapest, 1932. október 11. MDKL 51. doboz 97/1. dosszié

153/1932. Invitation de Zoltán Gombocz à Kálmán Szily, secrétaire d'état au ministère de l'Instruction Publique et des Cultes, à une conférence donnée par Ákos Pauler. Budapest, le 11 octobre 1932, MDKL, boîte 51, dossier 97/1

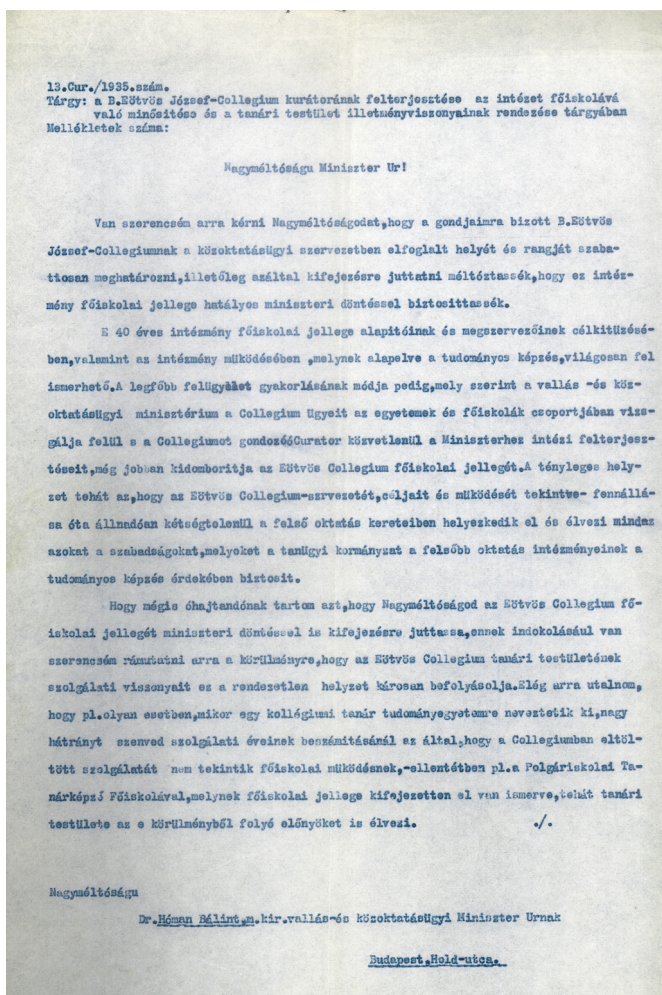


A Gombocz-éra megítélését árnyalja, hogy igazgatósága alatt robbant ki a Collegium legsúlyosabb botránya. Az igazgatónak a felsőbb hatóság előtt is magyarázkodnia kellett, ebbe az összefüggésbe kell helyezni Pauler Ákos előadás-sorozatát. Mindemellett több fontos kérdés az intézetben megoldatlan maradt: a hallgatók létszáma csökkent, illetve a Collegium főiskolai jellegét a minisztériumnak vissza kellett volna állítania.

L'image de l'ère de Gombocz est quelque peu ternie par le fait que c'est pendant sa direction que le scandale le plus grave du Collège éclata, ce qui obligea l'établissement à s'expliquer auprès des autorités au moment de l'affaire. La série de conférences donnée par Ákos Pauler fut une façon de restaurer la réputation de l'établissement. Cependant, de nombreux défis restaient à relever, tel le recul du nombre d'élèves et la non-reconnaissance du statut d'école supérieure pour le Collège.

114. 13/1935. cur. sz. Teleki Pál curator felterjesztése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, amelyben a Collegium főiskolai jellegének elismerését kéri. Budapest, 1935. MDKL 41. doboz 73/3. dosszié

13/1935. cur. sz. Note du curateur Pál Teleki au ministre de l'Instruction Publique et des Cultes : il demande la reconnaissance du statut d'école supérieure pour le Collège. Budapest, 1935. MDKL, boîte 41, dossier 73/3

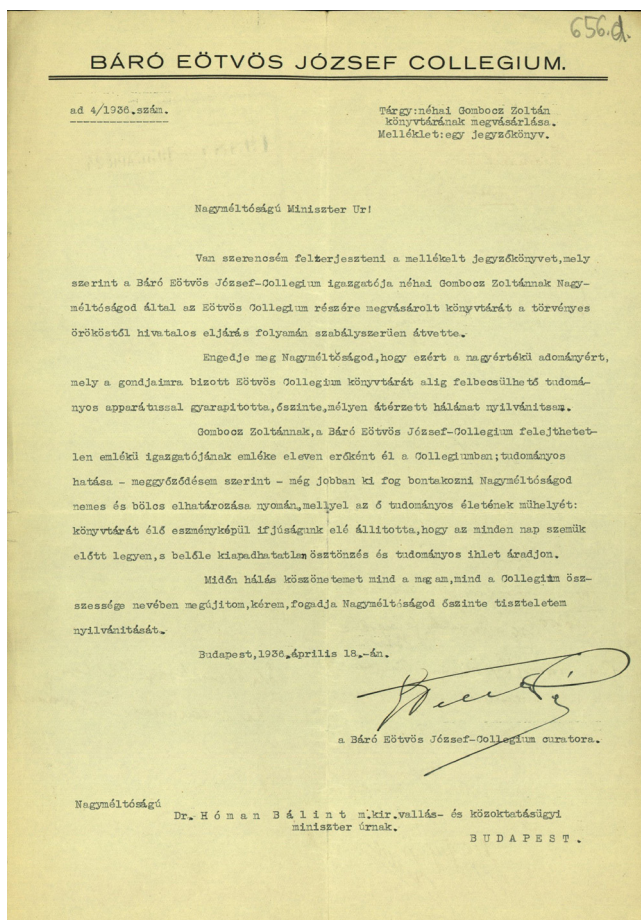


Teleki Pál curator 1935-ben és 1936-ban egyaránt kérte a minisztériumot, hogy állítsa helyre az intézet tanügyi és pénzügyi autonómiáját. Sikertelenül.

Le curateur Pál Teleki demande au ministère en 1935, puis en 1936 de restituer l'indépendance financière et intellectuelle de l'établissement – toujours sans succès.

115. Ad 4/1936. cur. sz. Teleki Pál curator jelentése Gombocz Zoltán könyvtárának megvásárlása ügyében. Budapest, 1936. április 18. MOL K 636. 655. doboz, 42. tétel, 697. csomó (1932–1936)

Ad 4/1936. Comptes rendus du curateur Pál Teleki au sujet de l'achat de la bibliothèque de Zoltán Gombocz. Budapest, le 18 avril 1936, MOL K 636, boîte 655, article 42, liasse 697 (1932-1936)

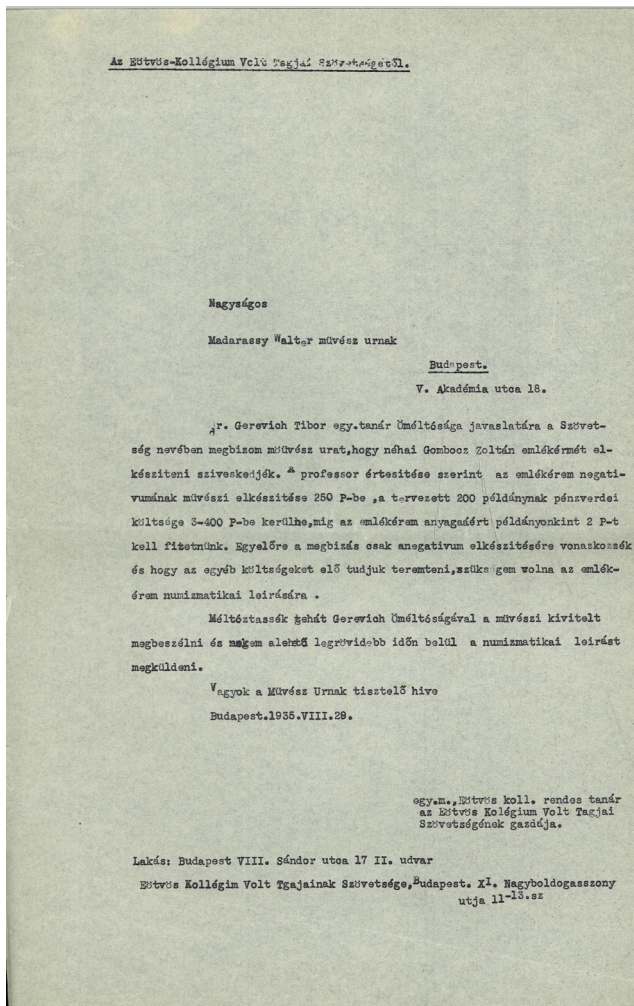


Gombocz Zoltán 1935. május 1-jén a bölcsészeti kar ülésén tragikus hirtelenséggel elhunyt. Halálát követően az intézet felvásárolta nyelvészeti könyvtárát, hogy a nyelvészkiállítás folytonosságát biztosíthassa.

C'est lors d'une réunion de la Faculté des Lettres, le 1^{er} mai 1935, que Zoltán Gombocz cède de manière inattendue. Après sa disparition, le Collège achète le fonds linguistique de sa bibliothèque personnelle pour assurer une continuité dans la formation des linguistes.

116. Az Eötvös Collegium Volt Tagjai Szövetségének gazdája, Luksics Pál levele Madarassy Walterhez. Budapest, 1935. augusztus 29. MDKL 83. doboz 163/2. dosszié

Lettre de Pál Luksics, trésorier de l'Amicale des Anciens Élèves du Collège Eötvös à Walter Madarassy. Budapest, le 29 août 1935, MDKL, boîte 83, dossier 163/2

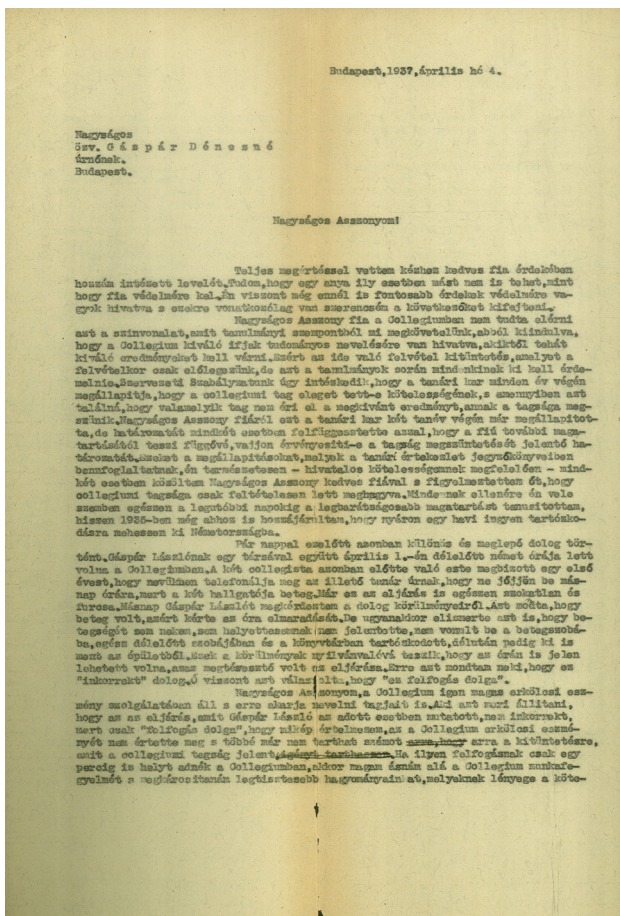


Gombocz Zoltán emlékére az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Szövetsége érmét veretett 200 példányban, 1937-ben pedig díszhangversenyt rendeztek, amelynek bevételeiből Bartoniék Géza és Gombocz Zoltán síremlékeinek felállítási költségeit fedezték.

En hommage à Zoltán Gombocz, l'Amicale des Anciens Élèves du Collège Eötvös fit battre une médaille commémorative en 200 exemplaires, puis organisa un concert festif en 1937, dont les recettes permirent de financer les monuments funéraires de Géza Bartoniék et de Gombocz.

117. (V/66) Szabó Miklós levele özv. Gáspár Dénesnének. Budapest, 1937. április. 4. MDKL 5. doboz 7. dosszié 15. csomó

(V/66) Lettre de Miklós Szabó à l'épouse de Dénes Gáspár, restée veuve. Budapest, le 4 avril 1937, MDKL, boîte 5, dossier 7, liasse 15



A képzési paradigma megváltozása ebben a levélben is jól tetten érhető. 1927/1928 után a collegiumi felvétel csupán megelőlegezett bizalmat jelentett. A collegistának kitűnő tanulmányi eredményeket kell elérnie az egyetemen és a collegiumi órákon egyaránt, ellenkező esetben a tanári kar a Szervezeti Szabályzat III. 9-es pontja alapján azonnal megszűnteti az illető tagságát.

De nombreux documents attestent ce changement de cap au cours de la période qui suit l'année 1927/1928 : être admis à l'examen d'entrée n'est qu'une marque de confiance donnée à l'élève, qui doit obtenir d'excellents résultats à la fois au cours du Collège et à ceux de la Faculté pour ne pas perdre son statut de collégien, conformément à l'alinéa 9/III du règlement intérieur.

118. (V/67) Gombocz Zoltán igazgató fényképe

(V/67) Photo du directeur Zoltán Gombocz



119. (V/68) Gombocz Zoltán-émlékérem

(V/68) Médaille commémorative en hommage à Zoltán Gombocz



120. (Falon/69) Az École Normale Supérieure-ről készült metszet másolata. Marc Mézard igazgató dedikált ajándéka az első igazgatói szintű látogatás alkalmával. 2013. június 14.

(Sur le mur/69) Vue du bâtiment de l'École Normale Supérieure, cadeau dédié par le directeur Marc Mézard lors de la première rencontre des directeurs des deux établissements, le 14 juin 2013



Dessiné par et gravé par J. B. H. H.

PIERRE PETIT gravé par l'Imprimerie Nationale de l'Instruction Publique.

Imp. Lemerre et Cie, 10, rue de la Harpe, Paris.

ÉCOLE NORMALE SUPÉRIEURE.
(PARIS)

PIERRE PETIT Éditeur 35 Place Galvée à Paris

*En amical hommage à nos amis de
Collegium, Marc Mézard
le 14-06-2013*

